

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Diplomová práce

**MAROKO A MIGRACE ZE SUBSAHARSKÉ
AFRIKY**

Otmar Danyš

Plzeň 2021

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická
Katedra blízkovýchodních studií
Studijní program Mezinárodní teritoriální studia
Studijní obor Blízkovýchodní studia

Diplomová práce

MAROKO A MIGRACE ZE SUBSAHARSKÉ AFRIKY

Otmar Danyš

Vedoucí práce:
doc. PhDr. Jan ZÁHOŘÍK, Ph.D.
Katedra blízkovýchodních studií
Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2021

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, srpen 2021

.....

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu své práce doc. PhDr. Janu Záhoříkovi, Ph.D.

OBSAH

ÚVOD	6
VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	9
MIGRACE V ZÁPADNÍM STŘEDOMOŘÍ	14
<i>Vstup Španělska do EEC</i>	14
<i>Změny v migračních trasách ze subsaharské Afriky</i>	15
<i>Transformace Maroka a jeho zahraniční politiky</i>	16
<i>EU a politika migrace</i>	18
PŘÍSTUP MAROKA K NELEGÁLNÍ MIGRACI	22
<i>Změny marocké politiky</i>	25
<i>Zákon 02-03</i>	25
<i>Zákon 02-03 a narativ nelegální migrace</i>	28
DISKRIMINACE SUBSAHARSKÉ KOMUNITY	34
UVOLNĚNÍ RESTRIKTIVNÍ POLITIKY?	41
<i>První regularizační kampaň</i>	44
<i>Druhá regularizační kampaň</i>	45
<i>Zahraničněpolitické motivace</i>	46
Závěr	50
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ A LITERATURY	53
ABSTRACT	58

ÚVOD

Po odeznění mediálně a společensky široce exponované evropské migrační krize v roce 2015 se diskuze na téma nelegální migrace do Evropy začala stále častěji stáčet směrem k otázkám dlouhodobého vývoje. Namísto uprchlické vlny způsobené válečným konfliktem v Sýrii, se pozornost začala upírat směrem k Africe, jakožto dlouholetému původci velkého počtu nelegálních migrantů na cestě do Evropy. Hlavní pozornost si vysloužily zejména severoafrické státy jako Libye nebo Maroko, které jsou vzhledem ke své poloze důležitými tranzitními státy a z tohoto důvodu také důležitými partnery ve snaze migrační toky omezit. V otázce migrace prošlo Maroko dlouhým vývojem. Od typicky rozvojové země, spoléhající se na značný počet svých emigrantů a pracovních migrantů ve světě, přes tranzitní zemi, problematického a neústupného partnera EU, až k současné situaci, kdy se země potýká s mnoha jevy migrace zároveň. Do velké míry stále zůstává zemí emigrantů, stejně tak ale hostí významné množství nelegálních migrantů ze subsaharské Afriky, kteří zůstávali v zemi dlouho přehlíženi, ale jejich velký počet a vztahy se západoafrickými státy a EU nutí Maroko jejich otázku řešit a do určité míry akceptovat roli destinace pro imigranty.

Maroko prošlo během historie několika, navzájem lišícími se obdobími ve vztahu k migraci. Od 60. let 20. st. severoafrické království stálo jednoznačně v pozici lidského zdroje migrace. Stálo tak po boku dalších severoafrických států a blízkovýchodních států jako je Alžírsko nebo Turecko a bylo součástí celoevropského jevu. Prudký ekonomický rozvoj v Evropě byl v té době nakloněn přílivu pracovních migrantů, po kterých byla velká poptávka. Hlavní destinací pro marocké migranty byla především Francie, později i Německo a země Beneluxu. Migrace byla koordinována na bilaterální úrovni a oficiálně podporována, jelikož zajišťovala důležitý zdroj financí a ventil pro nezaměstnanost v rozvíjející se ekonomice Maroka. Její předpokládaný charakter byl krátkodobý, ale tato doba představuje základ současné početné marocké komunity v Evropě a ve světě.

Zlaté časy migrace, kdy přicestování do Evropy bylo velmi jednoduché díky liberálním zákonům a absenci větší kontroly, skončily spolu s evropským ekonomickým růstem kolem roku 1973. Migrace byla tedy omezená, ale nikdy se nezastavila. Velká část dřívějších sezonních pracovníků se rozhodla v Evropě zůstat a využít pobytových amnestií, které v té době proběhly. Na základě zákonů o slučování rodin poté do Evropy přišla řada jejich rodinných příslušníků. Během 80. let se pro Maročany objevily nové destinace na jihu Evropy, a to Itálie

a hlavně Španělsko, které měly velkou poptávku po pracovní síle především v zemědělství. Španělsko převzalo roli hlavní destinace počátkem nového století.

Během 90. let prošla situace na regionální scéně v západním středomoří v kontextu migrace značnými změnami. Zásadně vstoupila v platnost Schengenská úmluva, čímž se uvolnily bariéry pro volný pohyb osob v rámci EU. To zároveň znamenalo pro jednotlivé státy zvýšenou zodpovědnost při kontrole vstupu občanů třetích států na území EU. Migrační politika, do té doby zpravidla definována na úrovni států, se stala kolektivní záležitostí a začala klást důraz na efektivní kontrolu hranic a spolupráci se třetími státy v evropském sousedství, mezi něž Maroko spadá. Za druhé se začala pomalu měnit etnická a národnostní skladba migrantů, mezi nimiž postupně přibývali lidé ze subsaharské Afriky. Přestože jejich reálné počty v prostoru západně-středomořské migrační trasy dlouhodobě nepřekračovaly počty domácích marockých nelegálních migrantů, jsou politicky i mediálně výraznou skupinu.

Do nového století Maroko vstupovalo v otázce migrace bez větší pozornosti jak světa, tak pozornosti vlastní vlády k problému. Časově to také korespondovalo s nástupem nového krále Muhammada VI. na trůn monarchie, v něhož byly vkládány naděje na nový vývoj země. Během následujících let můžeme sledovat značný vývoj migrační politiky země a jejího přístupu k tomu, jak se s problémem migrace vyrovnat. Vývoj, který byl poznamenán řadou mediálně známých událostí, jako jsou pokusy migrantů o překonání hranic španělských enkláv, se stal častým zdrojem kritiky pro nadměrně použití násilí marockou policií a laxní přístup k lidským právům.

Migrace byla vždy nevyhnutelným aspektem zahraničních vztahů a diplomacie. Aktuální vědecké práce i média však v souvislosti s Marokem tuto skutečnost explicitně zdůrazňují. Stále častěji se můžeme dočíst, že Maroko využívá migraci pro svou vlastní politiku a prosazení svých zájmů, především ve vztahu k EU. Je poměrně dobře známo, že vztahy Maroka a EU jsou do velké míry na otázce migrace postavené. Zjednodušeně bychom je mohli charakterizovat jako neustále vyvíjecí se kompromis. Na jedné straně je snaha EU o omezení migračního tlaku na vlastních hranicích pomocí přenesení hlavní zodpovědnosti za faktickou stránku věci na Maroko a jeho finanční a materiální podpora. Na druhé straně je pozice Maroka, jež je kompromisem sama o sobě, jelikož se snaží získat co nejvíc z ekonomických vztahů s EU, zároveň pokud možno co nejméně zasahovat do migrace vlastních obyvatel, posílit svoji vlastní regionální pozici a vyhnout se riziku nekontrolovaného nárůstu počtu nelegálních migrantů ze subsaharské Afriky.

Zkoumáme-li tedy vývoj marockého přístupu k migrační politice, přijímaných opatření a legislativy, je potřeba brát v úvahu jako toto zapadá do vývoje zahraniční politiky. Zvláště v případě, že během posledních deseti let se tato politika stále více soustředila na Afriku. Cílem této práce proto je, zmapovat a analyzovat vývoj přístupu a migrační politiky v Maroku namířené vůči subsaharským migrantům, zejména během posledních 20 let, kdy se tato politika výrazně vyvíjela a měnila, a uvést tento vývoj do kontextu se zahraniční politikou země. Hypotézou této práce je, že marocká zahraniční politika je jedním z hlavních činitelů ve tvorbě migrační politiky.

Práce se zabývá historickým kontextem vývoje nelegální migrace v oblasti Maroka, především od 90. let, kdy byly nastaveny základní mechanismy a problém nelegální migrace se začal reálně řešit, nejprve ve vztazích Maroka a Španělska, později i EU. V roce 2003 přijalo Maroko zásadní Zákon 02-03, jež je dodnes základním zákonem upravujícím aspekty migrace. Během následujících deseti let byla hlavním tématem subsaharská nelegální migrace a silně restriktivní přístup k nim. Maroko se prezentovalo jako především tranzitní země. Předělem a důležitou změnou poté byl rok 2013, kdy země svoji politiku v mnohém změnila a přistoupila k reinterpetaci své pozice. V roce 2014 a 2016 proběhly dvě kampaně, během nichž bylo uděleno velkému počtu subsaharských migrantů povolení k pobytu. V následujících letech byl zmírněn dosud represivní přístup bezpečnostních složek. Problémem ve vztahu k subsaharským migrantům je také jejich vnímání marockou společností. Práce se proto také zabývá jejich mediálním obrazem, diskriminací a původem zakořeněných stereotypů vůči nim.

Původním záměrem této práce bylo realizovat terénní výzkum v Maroku během února až dubna 2021. Vzhledem k pandemii viru COVID-19 a protiepidemickým opatřením přistoupilo Maroko v únoru k uzavření hranic pro občany ČR, čímž byl výzkum těsně před svým začátkem znemožněn. Z tohoto důvodu bylo nutné práci silně upravit a přehodnotit původní cíle. Práce proto byla realizována v omezeném rozsahu oproti původnímu záměru. Většina použitých zdrojů proto pochází z veřejně dostupných zdrojů. Pokud možno jsou použity primární prameny, a to zejména v kapitolách o Zákonu 02-03 a regularizačních kampaních, kde jsou použity znění zákonů a související oficiální marocké dokumenty. Zároveň je v práci použito několika autorových osobních poznatků, jež i přes absenci výzkum získal v průběhu studijního pobytu v Marrákeši během diskuzi se studenty univerzity Cadi Ayyad. Data a číselné údaje, pokud jsou dostupná, pocházejí z vládních zdrojů, nebo z oficiálních statistik nevládních organizací, zabývajících se migrací, spadající většinou pod OSN.

VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

Migrace a migrant – zjednodušeně řečeno je migrantem osoba, která dočasně nebo trvale změnila místo svého obvyklého pobytu. Neexistuje mezinárodní právní definice pojmu migrant a migrace, stejně tak neexistuje jediná univerzálně přijímaná definice. V praxi se můžeme setkat se 2 hlavními druhy definic – inkluzivistické a reziduální. Inkluzivistické definice chápou slovo migrace v širším významu jako zastřešující pojem. V tomto smyslu pak pojem migrant zahrnuje i specifické termíny jako uprchlík nebo žadatel o azyl. Reziduální definice naproti tomu chápou pojem migrace v mnohem užším smyslu, jež nemusí zahrnovat jiné, specificky definované formy migrace a nemusí zahrnovat uprchlíky a žadatele o azyl.¹

Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR) vlastní definici nepředkládá, proto se ve své práci držím definice používané Mezinárodní organizací pro migraci (IOM), na kterou UNHCR často odkazuje a jež zní:

„Migrace je pohyb osob nebo skupiny osob přes mezinárodní hranici nebo vně státu. Je to pohyb populace zahrnující jakýkoliv druh pohybu lidí, jakéhokoliv trvání, struktury a důvodů. Zahrnuje migraci uprchlíků, vysídlených osob, ekonomických migrantů a osob pohybujících se z dalších důvodů, zahrnujíc v to znovusjednocení rodiny.“²

Problematický je v současné době termín nelegální migrace. V aktuální anglickojazyčné literatuře se můžeme místo staršího termínu *illegal migration* většinou setkat se termíny *undocumented migration* nebo *irregular migration*. Důvodů pro aktualizaci názvosloví je několik. Slovo nelegální migrant může vyvolávat negativní dojmy, především naznačuje spojitost s kriminalitou a vytváří dojem postavení mimo právo. Slovo nelegální může implikovat absenci osobních práv, což odporuje právu většiny států a mezinárodním dohodám o lidských právech. Negativní konotace, jež pojem vyvolává, pak mají potenciál a jsou často zneužity v politické debatě. Označení je především silně zjednodušující a málokdy přesně popisuje různorodost situací, ve kterých se nelegální migranti nacházejí, okolnosti a důvody, které je k tomuto postavení přivedly, a častý pololegální status velké části z nich. Z těchto důvodů a řady dalších se tedy většina mezinárodních organizací (např. OSN, Evropská rada), významná část médií kloní k používání nových výrazů, lépe vystihujících charakter této formy migrace.³ Platforma PICUM (The Platform for International Cooperation on Undocumented Migrants) v této souvislosti publikovala návrh možných termínů v ostatních jazycích, včetně

¹ Key Migration Terms. *IOM*

² tamtéž

³ IOM. *Glossary on Migration*, str. 132

češtiny. Nabízí výrazy *přistěhovalec bez dokumentů*, *neregistrovaný migrant* nebo *neregulérní migrant*.⁴ Vzhledem k tomu, že tyto termíny nejsou v našem prostředí dosud výrazněji etablované, kloní se tato práce k použití tradičnějších termínů *nelegální migrant* a *nelegální migrace* v neutrální a čistě technickém smyslu, za vědomí problematických aspektů.

Typy migrace:

Vnitřní migrace – migrace osob uvnitř hranic státu

Mezinárodní migrace – migrace osob přes mezinárodní hranice

Ekonomická migrace – migrace osob motivovaná čistě ekonomickými příležitostmi

Pracovní migrace – migrace osob za účelem zaměstnání

Environmentální migrace – migrace osob z důvodu náhlé nebo dlouhodobě změny životního prostředí. Je-li tato změna způsobena klimatickými změnami, mluvíme o klimatické migraci.

Princip nenavracení (principle of non-refoulement) – závazný princip, který zakazuje státům vyhostit osoby od zemí, kde by byl ohrožen jejich život nebo by jim hrozilo pronásledování. Právně má princip počátek v Úmluvě o právním postavení uprchlíků z roku 1951:⁵

*„Žádný smluvní stát nevyhostí jakýmkoli způsobem nebo nevrátí uprchlíka na hranice země, ve kterých by jeho život či osobní svoboda byly ohroženy na základě jeho rasy, náboženství, národnosti, příslušnosti k určité společenské vrstvě či politického přesvědčení.“*⁶

Princip nenavracení je tedy právně závazný pro všechny signatářské země. Princip je dále rozpracován v dalších mezinárodních smlouvách jako např. Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (UNCAT, 1984) a Mezinárodní úmluva o ochraně všech osob před nuceným zmizením (ICPPED, 2010). Na základě těchto dohod, právních podkladů OSN a soudních rozsudků existují různé pohledy na platnost tohoto principu, především na koho se ochrana vztahuje. Z pohledu uprchlického práva chrání princip jak uprchlíky, tak žadatele o azyl. Dle mezinárodního humanitárního práva se vztahuje pouze na osoby zasažené ozbrojeným konfliktem. Naopak z pohledu lidských práv se ochrana vztahuje na jakoukoli osobu, u níž existuje riziko ohrožení v zemi, do níž by byla vyhoštěna, přičemž pojem „ohrožení života či osobní svobody“ může zahrnovat širokou škálu situací.

⁴ PICUM. *Why “Undocumented” or “Irregular”?*

⁵ IOM. *Glossary on Migration*, str. 149

⁶ Úmluva o právním postavení uprchlíků

Princip platí také nepřímo, tedy že stát nemůže vyhostit osobu do jiného státu, kde existuje nebezpečí dalšího vyhoštění do země, kde by osoba byla ohrožena.⁷

Vnitřně vysídlená osoba (internally displaced person – IDP) - osoba jež byla nucena opustit místo svého trvalého bydliště z důvodu válečného konfliktu, násilí, porušování lidských práv nebo přírodních katastrof, a nepřekročila při tom mezinárodní hranici.⁸ Jejich právní postavení není specificky právně ustaveno podobně jako u uprchlíků, často se však nacházejí v podobném postavení a mimo hranice země původu by řada z nich odpovídala postavení uprchlíka. Vzhledem k nejistému právnímu postavení ze strany států čelí řadě problémů. Mezinárodní humanitární organizace (např. UNHCR) se proto snaží o jejich ochranu, obdobnou u uprchlíků.

Uprchlík

„Uprchlík je osoba která, (...) se nachází mimo svou vlast a má oprávněné obavy před pronásledováním z důvodů rasových, náboženských nebo národnostních nebo z důvodů příslušnosti k určitým společenským vrstvám nebo i zastávání určitých politických názorů, je neschopna přijmout, nebo vzhledem ke shora uvedeným obavám, odmítá ochranu své vlasti; totéž platí pro osobu bez státní příslušnosti nacházející se mimo zemi svého dosavadního pobytu následkem shora zmíněných událostí, a která vzhledem ke shora uvedeným obavám se tam nechce nebo nemůže vrátit...“⁹

Výše uvedená definice postavení uprchlíka byla přijata Úmluvou o právním postavení uprchlíku v roce 1951, pod záštitou OSN. Její znění bylo doplněno Protokolem týkajícím se právního postavení uprchlíků v roce 1967.¹⁰ Jedná se o primární a univerzální definici používanou UNHCR. Existuje několik dalších mezinárodních smluv, které platnost definice upravují nebo rozšiřují. V kontextu Afriky je to Konvence o zvláštních aspektech uprchlíků v Africe z roku 1969 (platná od 1974), přijatá Organizací africké jednoty (dnes Africká unie).

Definice je právně závazná pro všechny signatářské státy. Z pohledu uprchlického práva se uprchlíkem jedinec stává v momentě, kdy splní podmínky definice, nikoli tím že je mu oficiálně přiznán statut uprchlíka. Za uprchlíka může být považován člověk, kterému nebyl status přiznán

⁷ RODENHÄUSER, Tilman. The principle of non-refoulement in the migration context: 5 key points.

⁸ IOM. *Glossary on Migration*, str. 109

⁹ *Úmluva o právním postavení uprchlíků*

¹⁰ Úmluva z roku 1951 definovala uprchlíka pouze na základě událostí vedoucích k jeho postavení před 1.lednem 1951. Protokol z roku 1967 toto časové omezení zrušil.

individuálně, ale je součástí sociální skupiny, které byl status přiznán hromadně (tzv. uprchlík prima facie)¹¹

Regularizace – jinak také **legalizace pobytu**, je opatření nebo proces kterým stát umožňuje imigrantům bez legálního statusu legalizovat svůj pobyt na území tohoto státu. Obvykle má formu pobytové amnestie, udělované imigrantům žijícím v zemi již delší dobu bez povolení k pobytu. Regularizace může mít různé podoby, podmínky a časovou platnost, to vše čistě v gesci státu, který ji vydává.¹²

V zásadě můžeme identifikovat dva základní typy. Prvním je typ hromadné a mimořádné pobytové amnestie, vyhlašované ad hoc podle aktuální potřeby, s určitým časovým rámcem pro podání žádosti o povolení k pobytu. Vzhledem k tomu, že takováto regularizace je zpravidla reakcí na velký počet nelegálních přistěhovalců v zemi, týká se velkého počtu žadatelů. V praxi dochází k velké různorodosti v přístupu napříč státy, co se týče např. udělovaného statusu (nejčastěji krátkodobý pobyt, dlouhodobý pobyt nebo pracovní povolení), konkrétního zacílení na určité skupiny nebo požadavků pro udělení (např. předchozí pobyt nebo pracovní smlouva). Druhým a častějším typem regularizace je možnost automatické legalizace pobytu po určité době pobytu v zemi. Tato možnost je stabilně zavedena v zákoníku řady států.

Existuje celá řada argumentů pro a proti regularizačním kampaním. Nejčastěji zmiňovanými důvody pro jsou socioekonomické povahy. Absence dokumentů a pracovního povolení nutí nelegální migranty hledat si práci načerno a činí z nich snadno vykořisťovatelnou a často diskriminovanou skupinu, na kterou se však pracovní trh v mnohém spoléhá. Regularizace umožňuje v tomto směru znovu nastolit státní dohled, zvláště zabránit daňovým únikům a dovoluje státu kontrolovat pracovní trh. Důvody jsou také často politické, a to zejména v případech kdy je efektivní kontrola migrace důležitým stavebním kamenem v mezinárodních vztazích.

Nejhlasitějším argumentem proti regularizacím je názor, že se v podstatě jedná o uznání neschopnosti státu nelegální migraci potírat, ospravedlňuje ji a ve výsledku ji do budoucna podporuje. V praxi je pak často kritizována polovičatost a nepředvídané výsledky jednotlivých regularizačních kampaní. Velká část migrantů například zůstává u práce načerno, jelikož se zaměstnavateli nevyplatí přijmout legálního pracovníka, čímž se jejich pracovní možnosti mohou paradoxně nezměnit nebo i zhoršit. Kampaně také bývají zpravidla administrativně

¹¹IOM. *Glossary on Migration*, str. 171

¹²IOM. *Glossary on Migration*, str. 171

náročné, což nejednou vedlo k pomalému tempu nebo nedostatečnému posouzení všech žádostí. V případě, že jsou udělovány pouze krátkodobé pobyty, je výsledek často stejně krátkodobý a dochází k případům, kdy se regularizace vícekrát opakuje v horizontu několika let. Řada migrantů tímto způsobem legalizuje svůj pobyt několikrát. Udělení dlouhodobého pobytu bývá málokdy populární u domácího obyvatelstva a politicky málo průchodné, což vede těmto kompromisním řešením.¹³

¹³ LEVINSON, Amanda. Why Countries Continue to Consider Regularization

MIGRACE V ZÁPADNÍM STŘEDOMOŘÍ

Nahlédneme-li do současné literatury zabývající se problematikou subsaharských migrantů v Maroku a pokusíme se najít počátky této problematiky, většina autorů shodně uvádí, že počátky tohoto problému lze zařadit do počátku 90. let. či přelomu let 80. a 90. Dá se říct, že v té době poprvé významněji vyvstalo téma nelegální migrace na pomezí severní Afriky a Evropy jako celku, bez zvláštního poukazu na element ze subsaharské Afriky. Samotný problém zde samozřejmě již řadu let existoval, jen nepřitahoval větší pozornost ani sousedních evropských států ani Maroka. Zvýšený zájem o téma migrace lze přičíst několika různým důvodům, souvisejícím zejména s geopolitickými změnami, probíhajícím v regionu právě na přelomu 80. a 90. let.¹⁴

Vstup Španělska do EEC

Jako první z mnoha důvodů se nabízí vstup Španělska do Evropské unie (resp. tehdejší EEC) v roce 1986 a pozdější podpis Schengenské smlouvy roku 1991 (implementována od 1995). Státní hranice Španělska se tímto stala vnější hranicí EU a vzhledem k tomu, že Španělsko vlastní na africké pevnině území – enklávy Ceuta a Melilla, nachází se pozemní hranice EU i na tomto kontinentě. Navíc z Maroka je i po moři poměrně snadno dostupná jak Španělská pevnina, tak i (vzdálenější) Kanárské ostrovy. Vstupem do Schengenského prostoru se Španělsko stalo jakousi vstupenkou do Evropy a muselo na sebe vzít zvýšenou zodpovědnost za ochranu hranic, což zákonitě vedlo ke zpřísnění vstupních podmínek do země a důslednější kontrole hranic. Prudký ekonomický růst Španělska během 90.let zároveň učinil ze země atraktivní destinaci pro legální i nelegální migranty. Španělsko svým rozvojem začalo konkurovat Maroku v oblasti vývozu zemědělských výrobků směřujících do EU. To mělo negativní vliv na v Maroku významný zemědělský sektor, na druhou stranu ve španělském zemědělství silně stoupla poptávka po levné pracovní síle, což byl impuls právě pro marocké pracovní migranty. Jejich počet stoupal od 90.let a do světové finanční krize roku 2008 to byl jeden z hlavních migračních trendů v této oblasti.¹⁵

Příklad španělské snahy o kontrolu migračních proudů můžeme vidět už v roce 1991, kdy byla zavedena vízová povinnost pro občany severoafrických států, zároveň na oplátku došlo k podpisu několika bilaterálních pracovních smluv mezi Španělskem a Marokem v letech 1996,

¹⁴ NATTER, Katharina. *The Formation of Morocco's Policy Towards Irregular Migration (2000–2007): Political Rationale and Policy Processes*

¹⁵ Scricciolo, Luigino. Spain and Portugal on the Threshold of the EEC, 220–223

1999 a 2001. To reflektovalo výše zmíněné ekonomické potřeby obou států. Ze stejného důvodu byl zaveden zvláštní hraniční režim v Ceutě a Melille. Vízová povinnost uvalená na ostatní marocké občany se zde nevztahuje na přilehlé marocké provincie Tetouan a Nador. To zajišťuje nezbytný ekonomický kontakt enkláv s přilehlým zázemím, bez kterého by dokázaly jen těžko existovat. Tento volnější režim přeshraničního pohybu je ovšem omezen svou platností pouze v enklávách a kontrolou dokladů na trajektové dopravě do pevninského Španělska.¹⁶

Kromě zavedení vízové povinnosti přišla i další restriktivní opatření, týkající přímo ochrany hranic. Zde již můžeme poměrně snadno identifikovat motivaci pro tyto kroky, tedy snahu zabránit nelegální migraci a ilegálním činnostem (mezi Marokem a Španělskem dlouhodobě fungovalo a funguje pašování). Od roku 1993 jsou Ceuta i Melilla obehnané hraničním plotem, jehož výška a celková komplexnost se s léty zdokonaluje, stejně jako činnost pohraniční stráže. O rok dříve obě země podepsaly readmisní dohodu, jež umožňuje oběma zemím deportovat nelegální migranty přímo na hranici. Dohoda se týká občanů obou států (v praxi ale logicky cílí především na Maročany) a navíc občanů třetích států, pro které jsou ony státy tranzitní zemí (v praxi tedy subsaharští migranti přicházející z Maroka). Koncem devadesátých let Madrid zahájil provoz SIVE – elektronického systému monitorujícího pobřeží, který má za úkol zachytit nelegální přepravu osob nebo kontrabandu. Tato opatření můžeme chápat zaprvé jako potvrzení existence problému nelegální migrace, zadruhé jako potvrzení, že se problémem začaly zainteresované strany vážně zabývat.¹⁷

Změny v migračních trasách ze subsaharské Afriky

Druhou změnou byly proměny v migračních proudech. Přestože imigrace ze subsaharské Afriky v Maroku vždy existovala, jako součást historických a ekonomických vztahů se Západní Afrikou, do 90. let nepřitahovala větší pozornost. Vzhledem k malému počtu migrantů, byla zastíněna klasickým portrétem Maroka jako země emigrantů. Počty ovšem začaly počátkem 90.let pomalu narůstat, jako důsledek politického a ekonomického vývoje v oblasti subsaharské Afriky a díky proměnám dosavadních migračních tras.¹⁸

Špatná ekonomická situace a řada ozbrojených konfliktů a občanských válek, např. v Libérii (1989-2003), Sierra Leone (1991-2002) a Pobřeží slonoviny (2002-2007), vedla k nárůstu uprchlíků a emigrantů v regionu.

¹⁶ DANYŠ, Otmar. *Maroko a migrační krize*, s. 14

¹⁷ CASTAN-PINOS, Jaume. *Building Fortress Europe? Schengen and the Cases of Ceuta and Melilla*

¹⁸ NATTER, Katharina. *The Formation of Morocco's Policy Towards Irregular Migration (2000–2007): Political Rationale and Policy Processes*

Jednou z hlavních destinací pro subsaharské migranty byla dlouhodobě Libye. Ropný průmysl a stavební projekty po léta lákaly sezonní pracovní migranty z jihu. Země pod vládou Muammara Kaddáfího byla tomuto trendu otevřena vzhledem k potřebě pracovní síly a v zemi se jednou dobou nacházel až milion zahraničních pracovníků. Politika se ovšem změnila kolem roku 2000, kdy byly do té doby liberální podmínky pro zahraniční pracovníky ze subsaharské Afriky zpřísněny. Libye byla navíc pro mnohé i přestupní stanicí do Evropy, což v souvislosti s oteplováním vztahů s Evropou vedlo EU k tlaku na omezení nelegální migrace. Restriktivní opatření Libye a těžší podmínky na cestě centrální středomořské trase donutily nelegální migranty hledat jiné trasy. Díky tomu začala větší část z nich směřovat západním směrem skrz Alžírsko do Maroka.¹⁹

Transformace Maroka a jeho zahraniční politiky

Třetí významnou změnou mající vliv na otázku migrace je proces vnitřní a zahraničně-politické transformace Maroka. Země čelila v 80. letech několika těžkostem. Na domácí scéně se jednalo o eskalaci ekonomických problémů a vysoké nezaměstnanosti a dále dlouhé období občanské nesvobody, protestů, demonstrací a politických represálií ze strany vládnoucí monarchie. Příznačně je v Maroku toto období nazýváno „roky olova.“ Co se týče mezinárodní scény a zahraniční politiky, dostala se země do izolace. Od roku 1975 je zahraniční politika komplikována sporem o Západní Saharu, konfliktem, který v podstatě nebyl dodnes vyřešen. Fakt, že Maroko de facto Západní Saharu okupovalo a vede boj s frontou Polisario, usilující o uznání nezávislosti, rozdělilo v pohledu na Maroko zejména okolní africké státy. Poté co byli zástupci Saharské arabské demokratické republiky (SADR) přijati do Organizace africké jednoty (1982) a po eskalaci konfliktu, opustilo Maroko organizaci a zůstalo tak na dlouhou dobu jedinou africkou zemí mimo OAJ (v roce 2017 se vrátilo do nástupnické Africké unie). Rabat se tak odvrátil od pro-africké zahraniční politiky a změnil kurz směrem k Evropě. Roku 1987 podal přihlášku o vstup do EU, ale žádost byla záhy rychle odmítnuta. Nevyřešený konflikt, obvinění z porušování lidských práv a domácí nepokoje, to vše stavělo Maroko do izolace na mezinárodní půdě a země šla k situaci, kdy bylo nutné přistoupit k reformám nebo alespoň kosmetickým změnám pošramocného obrazu.

Do roku 1991 se Maroku podařilo dostatečně zabezpečit Západní Saharu vojenskou ofenzivou a stavbou opevněné zdi oddělující oblasti pod kontrolou armády od oblastí ovládaných

¹⁹ HAMOOD, Sara. *African Transit Migration Through Libya To Europe: The Human Costenfor*

Polisariem. Ekonomické vyčerpání z války a mezinárodní tlak nakonec přivedly obě strany k jednacímu stolu, kde podepsaly příměří. Pro Maroko tak *de facto* skončil tento vyčerpávající konflikt, nebo alespoň jeho nejintenzivnější část. Od 90. let také došlo pod mezinárodním tlakem k mírnému uvolnění vnitropolitických poměrů, kdy byli propuštěni političtí vězni, a byly zahájeny reformy v oblasti dodržování lidských práv. Do konce vlády Hasana II. roku 1999 byl však rozsah reforem velmi omezený. Na razantnější a viditelnou změnu si Maroko muselo počkat s nástupem Muhammada VI. Každopádně, díky uklidnění konfliktu na Západní Saharě a reformám směřujícím k alespoň deklarované větší demokratizaci režimu a většímu respektu k lidským právům, Maroko pozvedlo svůj kredit na mezinárodní scéně, zejména v Západním světě. Svým způsobem to byla nutnost, jelikož mělo Maroko se Západem dobré vztahy a jedním z hlavních pojitků byla studená válka a jednoznačný příklon země k USA a NATO. Po jejím skončení tak mohly problémy země přilákat nechtěnou pozornost svých spojenců (USA se skutečně začaly o situaci zajímat, poté co v roce 1990 vyšly najevo detaily o tajných věznicích).²⁰

V otázce zahraniční politiky a s ní související otázky migrace se dá tvrdit, že 90. léta nastavila budoucí kurz, kterého se severoafrické království drží víceméně dodnes a je jim orientace na Evropskou unii z ekonomického i politického hlediska. Historicky vzato, mělo Maroko k Evropě ekonomicky vždy blízko, zejména k Francii. Období francouzského a španělského protektorátu (1912-1956) tato pouta jen posílilo, a to i kulturním vlivem. Období po získání nezávislosti se na obecně silných vazbách na Evropu téměř nijak negativně nepodepsalo. Pro představu, hlavní část marockého exportu (hlavně zemědělské produkty nerosty) mířila vždy do Evropy, především do Francie a blízkého Španělska. Podobně i import pocházel z Evropy. Od 70. let se začal silně rozvíjet turistický sektor, dnes jeden z nejvýznamnějších v zemi, který stojí především na turistech z Evropy. Většina zahraničních investic také pochází z Evropy. V číslech, za rok 2017 šlo 65 % marockého exportu do zemí EU a 57 % importu pocházelo z EU a tento poměr zůstával po celá léta podobné úrovni. Pro Maroko je EU přirozeným a dlouhodobým obchodním partnerem, do značné míry tedy závislým na dobrých vztazích. Rabat má tedy pochopitelně značný zájem utužovat vzájemné vztahy s EU. Platformou mezinárodní politiky, ve které se Maroko od 90. let stalo pro EU čím dál tím důležitějším partnerem, je migrace.²¹

²⁰ COHEN, Shana. Migration and Social Development in Morocco.

²¹ EU migration policy. *European Council – Council of the European Union*

EU a politika migrace

Iniciativu v tomto směru začala projevovat především EU, a to v souvislosti s událostmi nadnesenými v kontextu Španělska. Jde tedy o postupující integraci evropského prostoru – transformaci EEC do EU roku 1993 a vznik schengenského prostoru (1995), který umožnil svobodný pohyb po území EU. To mělo několik důsledků. Odstranil se dosavadní systém kontroly státních hranic, hraničních přechodů a vízové povinnosti pro občany EU, což značně omezilo možnosti států, jak kontrolovat a mít přehled o migračních prouděch uvnitř EU. Tím, že vznikl institut občanství EU, začal se pojem nelegální migrace týkat téměř výlučně občanů nečlenských, tedy tzv. třetích zemí. Začal stoupat význam ochrany vnějších hranic EU (tedy s nečlenských států), jelikož na ně se přenesla hlavní tíha odpovědnosti. Vzhledem k svobodné mobilitě osob uvnitř unie bylo potřeba na úrovni jednotlivých států sjednotit imigrační politiku, protože ta se stala sdíleným problémem. Obecným jevem sjednocení imigrační politiky bylo postupné zpřísnění vstupních podmínek pro občany třetích zemí a zavádění vízové povinnosti tam, kde dříve nebyla nutná. Jedním z prvních kroků EU tedy bylo poskytnout podporu nejvíce exponovaným státům EU, tedy hraničním státům nebo nejvíce zatíženým tranzitním státům. V případě Španělska tak EU spolufinancovala již zmíněné hraniční ploty v Ceutě a Melille.²²

Restriktivní opatření, jakkoliv přísná, však dokážou nelegální migraci omezit pouze do určité míry. Imigrační zákony mají své meze, dány Listinou základních práv a svobod, Úmluvou o právním postavení uprchlíků a dalšími mezinárodními smlouvami. Ani hraniční ploty nemohou být absolutně nepropustné, vzhledem k délce hranic, finanční nákladnosti jejich ostrahy a omezeným lidským možnostem pohraniční stráže. Zpřísnění vstupních podmínek pro cizince je navíc dvojsečným mečem. Efektem restrikcí v této oblasti často bývá to, že absence legálních možností vede migranty k alternativním polo-legálním a nelegálním cestám. Migrační tlak se pouze přesouvá do šedé zóny, ale jeho objem zůstává stejný. Restrikce jsou spíše pasivním opatřením, které pouze reaguje na aktuální problémy a nemá významnější schopnost problém řešit aktivně.²³

Jedním z řešení, které začala EU od 90. let zvažovat, byla bilaterální spolupráce v migrační politice se zeměmi v těsném sousedství EU, které figurovaly jako tranzitní země nebo země původu migrantů mířících do Evropy. Spolupráci se myslí podpora EU zemím, jež jsou ochotny s EU spolupracovat a koordinovat své kroky. Cílem této spolupráce je přesvědčit třetí země,

²² EU migration policy. *European Council – Council of the European Union*

²³ CASSARINO, Jean-Pierre. An Overview of North African Countries' Bilateral Cooperation on the Removal of Unauthorized Migrants: Drivers and Implications.

aby udržely migranty na svém území, což by mělo snížit tlak na vnější hranice EU. Třetí země tak na sebe berou část zodpovědnosti EU, což zpravidla není něco, co by činily dobrovolně, benefitem je však zpravidla finanční podpora (cílená na konkrétní programy týkající se migrace) a také výhody ve vztahu k EU (ekonomická spolupráce, uvolnění vízové politiky, humanitární pomoc apod.). Dnes můžeme vidět, že tato praxe se stala jedním ze základních stavebních kamenů evropské politiky kontroly migrace.²⁴

Názorů na tento „outsourcing“, jak je někdy praxe nazývána, je mnoho a většinou se liší v kontextu jejich vzniku a zdůrazňování jiných aspektů. Podíváme-li se na problém z praktického hlediska, je třeba zdůraznit, že migrace je ve většině případů transnacionální záležitostí. Má-li být tato problematika nějak efektivně řešena, nelze se jí zabývat jednostranně a řešení musí zahrnovat všechny aktéry. To vede k názoru, že mezinárodní nebo bilaterální spolupráce je dříve či později nevyhnutelná. Zůstávají otázky praktického rázu, na co konkrétně by se měla spolupráce soustředit. Zdali více spolupracovat s tranzitními zeměmi nebo zeměmi původů migrantů? Zdali více podporovat bezpečnostní aparát a restriktivní opatření vůči migrantům v konkrétní partnerské zemi nebo se snažit migranty v této zemi integrovat a usadit? Nakolik je pro obě strany spolupráce výhodná a nakolik jsou schopny dohody plnit? To vše a další okolnosti musí EU zohlednit má-li spolupráce fungovat.²⁵

Typickým příkladem zásadních dohod, které jsou cílem EU, jsou readmisní dohody, tedy smlouvy o vydávání nelegálních imigrantů v EU do země jejich původu. Dle mezinárodního práva má každý migrant právo na návrat do své země, stejně tak si většina států vyhrazuje právo vyhostit osoby jež se nachází na území státu bez potřebného oprávnění (mimo zákonem stanovené výjimky). Na území EU ročně dochází k velkému počtu rozhodnutí o vyhoštění. Během roku 2019 se jednalo 491 200 osob.²⁶ V praxi je ovšem pouze menší část těchto rozhodnutí realizována faktickou deportací jedince. Ve stejném roce tak bylo ve skutečnosti deportováno pouze 142 300 osob. Tato neefektivita je na jedné straně přirozeně omezena možnostmi státního aparátu, mít přehled a o těchto osobách a získat kontakt, na druhé straně ale deportaci často brání neochota zemí původu tyto osoby přijmout. Readmisní dohoda si klade za cíl tento proces zefektivnit, země se zpravidla zavazují si navzájem přijímat deportované. Většinou dohoda také ošetřuje spolupráci dotyčných orgánů na obou stranách a zjednodušuje administrativní proces, což deportace urychluje. Zpravidla smlouva postihuje občany obou

²⁴ EU migration policy. *European Council – Council of the European Union*

²⁵ BIGO, Didier. *Immigration Controls and free movement in Europe*, s. 581-583

²⁶ Enforcement of immigration legislation statistics. *Eurostat Statistics Explained*

signatářských států, může ale zároveň zahrnovat občany třetích států, kteří jednu ze zemí využili k tranzitu. Migrant tak nemusí být deportován do země svého původu, ale do země odkud překročil hranice. V současnosti má EU podepsané readmisní dohody s celkem 16 státy (navíc Hongkong a Macao), většina z nich se nachází v těsném sousedství na Evropském kontinentě. Na úrovni EU však dosud neexistuje jediná readmisní dohoda s africkým státem. V oblasti Blízkého východu byla podepsána pouze dohoda s Tureckem (2014) a Pákistánem (2010). Na úrovni jednotlivých států však existuje několik bilaterálních smluv, mimo jiné již zmíněná dohoda mezi Španělskem a Marokem (1992).²⁷

Otázka občanů třetích států je jednou z nejproblematictějších v celkové migrační spolupráci a vyjednávání o readmisních dohodách. Silnou roli zde hraje zpravidla malá ochota tranzitních zemí tyto lidi přijímat na své území. Ze strany těchto zemí je to přirozeně bráno jako značný ústupek, zvláště v situaci, pokud samy čelí migračnímu náporu a dohoda by byla těžko obhájitelná před veřejností. Faktorem, který je třeba také zohlednit, je vliv migrace na stabilitu partnerských zemí. Pokud by země nezvládaly migrační tlak na svém území, mohlo by to být jedním ze zdrojů vnitřní nestability. Za těchto okolností by se pro EU mohla situace ještě zhoršit, jelikož stát by nebyl schopen proud migrantů kontrolovat, a dokonce by mohl sám k této špatné situaci přispět. Příkladem může být stav v severním Maroku mezi léty 2016-2017. V té době zde probíhaly poměrně velké protesty. Ve stejné době došlo k nárustu počtu nelegálních přechodů hranic do EU. Jedním z vysvětlení byla právě zaneprázdněnost bezpečnostních složek potlačováním demonstrací. Mezi zadrženými nelegálními migranty také bylo značné procento Maročanů.²⁸

Dalším problémem je zde mezinárodní právo a jeho interpretace, především pokud jde o otázku uprchlíků, žadatelů o azyl a dodatečné ochrany, která musí být migrantům poskytnuta. Často se zde střetává právo a praxe orgánů jednotlivých států a EU na jedné straně. Na straně druhé pak mezinárodní právo, názory a praxe OSN, UNHCR a dalších organizací zabývajících se migrací nebo ochranou lidských práv. Výraz střet v tomto případě není úplně přesný, neznamená totiž, že by mezi těmito dvěma skupinami názorů nutně existoval konflikt, zvláště co se týče právních interpretací. Problematické jsou spíše okolnosti, které doprovázejí praktické naplňování readmisních dohod, kdy ne všechno nutně probíhá přesně podle litery práva. Jde o případy, kdy nebyl dodržen postup při předávání migrantů, např. vyhoštění dříve, než bylo zkontrolováno, zdali mezi nimi nejsou uprchlíci nebo žadatelé o azyl, mezi vyhoštěnými byli mladiství nebo

²⁷ Return and readmission. *European Commission*

²⁸ ABDERRAHIM, Tasnim. *A Tale of Two Agreements: EU Migration Cooperation with Morocco and Tunisia*

jiné ohrožené skupiny. Ve španělských enklávách bylo např. zaznamenáno několik případů spěšného předávání migrantů marocké policii, aniž by byli zaregistrováni, což bylo popisováno jako tichá dohoda mezi oběma stranami. Podobným způsobem mělo být vyhoštěno i několik mladistvých subsaharských migrantů, přestože měli povolení k pobytu a byli zadrženi policejní hlídkou, která je bez kontroly odvezla na hranici.²⁹

Ještě větší kritika často míří na partnerské země a přístup jejich bezpečnostních složek k deportovaným. Lidskoprávní organizace našly případy použití nepřiměřeného násilí (např. střelby na hranicích), úmrtí z rukou policie, nezákonné deportace do jiných států, nucené vnitřní přesídlení. Stejně tak jsou často negativně hodnoceny životní podmínky migrantů v těchto zemích. Poukazuje se na absenci základních služeb, diskriminaci ze strany úřadů nebo všeobecnou rasovou diskriminaci. Tyto okolnosti nabourávají obraz bezpečné země, kde by migranti měli zajištěna alespoň základní lidská práva a nebyli jakýmkoliv způsobem ohroženi. Deportace za těchto okolností tak mohou porušovat tzv. princip nenavracení.³⁰

Strategie EU ve vyjednávání tak musí brát v úvahu mediální obraz a veřejné mínění. Externalizace problému migrace je v médiích často vykreslována mimo jiné jako „odsouvání problému a zavírání očí před nehumánními praktikami“ nebo „placení jiným zemím za špinavou práci.“ Tuto negativní publicitu nelze ignorovat, zvláště když jedním z deklarovaných principů EU a „Západního světa“ je dodržování lidských práv a obecně právní stát. Důraz na tyto principy ze strany EU a jejich dodržování smluvními stranami se nevyhnutelně projevuje ve smlouvách o spolupráci. Ve výsledku to ale často jednání komplikuje, jelikož dodržování standartu EU by od některých států vyžadovalo např. významnější vnitřní reformy, což bývá vnímáno jako zásah do suverenity.³¹

²⁹ HUMAN RIGHTS WATCH. *Abused and Expelled: Ill-Treatment of Sub-Saharan African Migrants in Morocco*

³⁰ IOM. *Readmission*

³¹ Migrant returns and readmission to third countries probed by EU Auditors. *Relief Web*

PŘÍSTUP MAROKA K NELEGÁLNÍ MIGRACI

“Clandestine migration has always existed, but it only became illegal in the 1990s.”³²

Tuto větu pronesenou členem Rady pro marockou komunitu v zahraničí (CCME) uvádí Katharina Natter ve své práci zabývající se změnami marocké migrační politiky a poměrně dobře vystihuje posun v debatě ohledně migrace v marockém veřejném prostoru. Do češtiny se bohužel nedá doslovně přeložit významový rozdíl mezi pojmy *clandestine* a *illegal*. Volně přeloženo ovšem myšlenkou onoho citátu je, že nelegální nebo pololegální migrace ve smyslu, že probíhala mimo mantinely platných zákonů, existovala v Maroku vždy, ale teprve v 90. letech se stala skutečně nelegální, a to ve smyslu protiprávního jednání, které zákony výslovně postihují. Autorka tak narážela na měnící se chápání nelegální migrace v očích marocké veřejnosti a v očích marockého právního systému.³³

V zemi, jejíž obyvatelé mají s emigrací bohaté zkušenosti, a kde velká část činností, pro Evropana nemyslitelných bez alespoň minimální účasti státu a zákonů, probíhá za absence dohledu státního aparátu, se poněkud stírají rozdíly mezi legálním a nelegálním. Vzniká zde, především z našeho pohledu, něco jako šedá zóna, nad kterou stát často vědomě mhouří oko, jednak z důvodů omezených možností problém řešit nebo je pro stát užitečnější jej neřešit, a pro mnohé Maročany jde jednoduše o neodmyslitelnou součást společenského a ekonomického řádu. Problém nelegální migrace víceméně spadal do této šedé zóny, z pohledu Maročanů společensky široce akceptovaná záležitost a tento pohled se příliš nezměnil ani poté, kdy země začala být tranzitem pro migraci ze subsaharské Afriky. Tento migrační trend nevzbuzoval až do počátku nového tisíciletí větší vášně a nejednalo se o výraznější politické téma na domácí půdě. Subsaharský element, vzhledem k menšímu počtu osob a krátkodobému pobytu na území Maroka, zůstával skryt v pozadí většího migračního proudu samotných Maročanů.³⁴

Z pohledu marockého právního systému byla nelegální migrace ze subsaharské Afriky rovněž okrajovým problémem. Migrační politika byla utvářena zkušenostmi z předchozích desetiletí, tradičním trendem dlouhodobé a rozsáhlé pracovní migrace domácího obyvatelstva. Snažila se tedy co nejvíce vytvořit co nejlepší podmínky pro své občany ve formě pracovních smluv na úrovni jednotlivých států, vytvořením systému vládních organizací a náborových kanceláří

³² NATTER, Katharina. *The Formation of Morocco's Policy Towards Irregular Migration (2000–2007): Political Rationale and Policy Processes*, s. 17

³³ FRAGUES, Philippe. *Four Decades of Cross-Mediterranean Undocumented Migration to Europe*

³⁴ NATTER, Katharina. *The Formation of Morocco's Policy Towards Irregular Migration (2000–2007): Political Rationale and Policy Processes*

zajišťujících hladký průběh a ulehčení vycestování za prací. Stát tak aktivně vstupoval do celého procesu a efektivně jej reguloval a řídil. Důvody pro tuto aktivní politiku byly především ekonomické. V prostoru severoafrického Maghrebu se Maroko dlouhodobě umísťuje v žebříčcích ekonomického rozvoje za svými bohatšími sousedy.³⁵ Království mělo tradičně problém vytvořit dostatek dobře placených pracovních příležitostí pro svoji rostoucí populaci. Masivní pracovní migrace do zejména bohatších Evropských států jako Francie, Benelux, Německo nebo později Itálie Španělsko tak tvořila vítaný „ventil“, jak ulehčit domácí situaci, případně získat v zahraničí kvalifikaci pro svou pracovní sílu a zpětně ji tak využít pro domácí rozvoj, a především přivést do země nezbytné finance ve formě remitencí. Poměr remitencí na tvorbě HDP byl v roce 2019 5,6 % a od 70.let se pravidelně držel mezi 5 až 8 %, což není nezanedbatelné číslo. V praxi je velká část rodin z chudších společenských vrstev do značné míry na remitencích závislá, a jelikož velká část emigrantů pocházela z nejméně rozvinutých regionů v zemi, měly a mají remitence důležitý efekt právě v těchto oblastech. Posílání vydělaných peněz zpět do Maroka se tak těší podpoře státu, který se také proto snaží udržet silné vazby mezi početně velkou marockou diasporou ve světě a domovskou zemí, např. ve formě liberální podmiнок udržení si občanství pro emigranty.³⁶

Liberální imigrační politika evropských zemí před vznikem schengenského prostoru byla v mnoha případech velmi shovívavá. Migrant bez potřebných dokumentů se v mnoha případech nemusel příliš obávat. Existovala spousta možností, jak zůstat mimo oko zákona nebo jak jeho pobyt dodatečně legalizovat, zvláště v případě že v zemi existovalo přesvědčení, že migranti jsou nepostradatelní v určitých ekonomických sektorech. Od 70. let byly běžné regularizační kampaně např. ve Francii nebo Nizozemí, čímž se mnohým pobyt legalizoval. Teprve když začalo být od 90.let jasné, že se již nelze spoléhat na liberální imigrační politiku evropských států, EU začala tlačit na zvedení přísnějšího imigračního režimu a stoupal tlak na vzájemnou kooperaci s EU, začaly se migrační toky stále častěji přesouvat do illegality. Vzhledem k výše uvedeným, zejména ekonomickým důvodům, mělo Maroko pouze minimum důvodů proti nelegální migraci efektivně zakročit, jelikož by tak jednalo proti zájmům svých vlastních obyvatel. Jak již bylo řečeno, nelegální migrace byla a je společensky akceptovanou záležitostí, ze strany státu a ve vztahu k EU něčím jako „veřejným tajemstvím“.³⁷

³⁵ NATTER, Katharina. *Fifty years of Maghreb emigration: How states shaped Algerian, Moroccan and Tunisian emigration*

³⁶ FLAHAUX, Marie-Laurence a DE HAAS, Hein. *African migration: trends, patterns, drivers*

³⁷ *ibid*

Jevem, k němuž je v Maroku přistupováno podobně, a jež navíc má s nelegální migrací souvislost, je obchod s drogami. Země je dlouhodobě známé jako jeden z největších pěstitelů konopí a vývozců hašiše na evropské černé trhy. V prvním desetiletí 21. st. figurovalo jako největší světový producent a 60-70% konopí na evropském trhu pocházelo právě odtud. Přestože je od nezávislosti v zemi konopí nelegální (v současnosti je v parlamentu návrh zákona na jeho legalizaci, v brzké budoucnosti tak možná situace změní), je v zemi jeho užívání a obchod s ním všudypřítomný (jak pravděpodobně může potvrdit kterýkoliv všímavý cestovatel v této zemi) a místní policie je velmi laxní co se týče jeho potírání. Otázku obchodu s drogami můžeme stejně jako nelegální migraci nazvat veřejným tajemstvím a podobně jako v případě migrace, můžeme jako jeden z motivů pro laxnost v boji proti drogám označit ekonomické důvody. Hlavní oblastí produkce konopí je severní region Ríf, historicky méně rozvinutý s pověstí odboje proti centrální vládě, kde je pěstování konopí tradičním a zakořeněným způsobem obživy a důležitým zdrojem financí. Jakýkoliv vážnější zásah státu do tohoto systému by měl ekonomické důsledky pro celý region a ve výsledku by se mohl negativně podepsat na jeho politické stabilitě, což činí z jakýchkoliv represí v tomto směru dvousečný meč.³⁸

Obchod s drogami a nelegální migrace má geografickou souvislost a v používaných převaděčských, resp. pašeráckých trasách. Pro obojí má severní Maroko příhodnou polohu pro svoji geografickou blízkost ke španělskému pobřeží a je tak přirozeným výchozím bodem pro transport přes Alboránské moře nebo Gibraltarskou úžinu. Pašerácké struktury a zavedené trasy zde existovaly již dlouhou dobu a postupem času se přizpůsobily novým možnostem a novému druhu „nákladu“. Převaděčství zde tak již mělo kořeny v pašeráctví drog.

Jak bylo nastíněno v předchozích odstavcích, pohled marockého obyvatelstva a taktéž státu na nelegální migraci byl do 90. let svébytný, ovlivněn vlastní historií a zkušenostmi. Ilegalita migrace nebyla chápána negativně, ale jako přirozený stav věcí, vycházející z okolností a ekonomické nutnosti. S trochou nadsázky by se dalo říct, že skutečná ilegalita začínala až na evropské straně hranice. Na marocké straně tak přísné dělení mezi legalitou a ilegalitou nemělo hlubšího zakořenění a evropské státy také v mnoha případech nelegální migraci přehlížely. Ilegalita začala nabývat skutečného významu až v době, kdy stoupl tlak na její omezení.

³⁸ COHEN, Shana. Migration and Social Development in Morocco. In *Migration and the Maghreb*

Změny marocké politiky

Přestože Maroko uzavřelo v roce 1992 repatriační dohodu se Španělskem, což můžeme brát jako jeden z prvních kroků k užší spolupráci a jeden z prvních ústupků požadavkům EU, zůstávalo severoafrické království poměrně rezistentní k větším změnám v dosavadním systému. I když si již plně uvědomovalo, že „politika migrace“ bude v budoucnu hrát jednu z hlavních styčných ploch v zahraniční politice s Evropou, způsob, jak toto efektivně využít k vlastním prospěchu nebyl zcela jasný. Země měla zájem o spolupráci s EU. Aktivně se jí snažila prohloubit, asertivně se však bránila zásahům v domácí politice.³⁹

Konference států EU v Tampere roku 1999, jež se zabývala řešením nelegální migrace, již oficiálně potvrdila důležitost spolupráce EU se třetími státy a ustanovila toto jako jeden ze základních stavebních kamenů evropské migrační politiky. Akční plán vycházející ze závěrů této konference, jež se vztahoval přímo k Maroku, si kladl za cíl uzavřít se zemí readmisní dohodu, která by zahrnovala vydávání i občanů třetích států (tzn. subsaharských migrantů), a také zavedení vízové povinnosti v Maroku pro občany západoafrických států. Maroko tento záměr razantně odmítlo jako porušení vlastní suverenity, s poukazem na jednostrannost návrhu a na to, že by se postavení země snížilo na pouhý nástroj realizace evropské politiky a zájmů. Přes toto razantní odmítnutí však Maroko vycítilo příležitost k dalšímu jednání.⁴⁰

Zákon 02-03

S ohledem na již zmíněnou „šedou zónu“ mezi legalitou a ilegalitou a laxnost marockého státu k potírání nelegální migrace je třeba zmínit že Maroko ve své legislativě nedisponovalo zákony, jež by odpovídaly novým podmínkám. Základní zákony týkající se imigrace, nabývání občanství nebo povolení k pobytu měly svůj původ ještě v době francouzského protektorátu a prvních let nezávislosti. Byly sporadicky doplňovány dalšími dílčími zákony, a to na základě aktuálních potřeb, tedy zejména z důvodu podpisu mezinárodních dohod o lidských právech (status uprchlíků apod.) a bilaterálních smluv (pracovní dohody, jednotlivé readmisní smlouvy atd.). To vše odpovídalo požadavkům doby a domácím migračním trendům. Nejasný předěl mezi legalitou a ilegalitou měl svůj původ v nejasné legislativě nebo její absenci v určitých otázkách. Zákon např. neznal převaděčství nebo nestanovoval tresty za nelegální pobyt. Vymezení pojmu nelegální migrace, tak bylo z pohledu práva dosti omezené.

³⁹ *ibid*

⁴⁰ CASSARINO, Jean-Pierre. *Informalising Readmission Agreements in the EU Neighbourhood*

Krokem, který tuto legislativní prázdnotu napravil, byl tzv. Zákon 02-03 nebo v plném znění: Zákon č. 02-03 o vstupu a pobytu cizinců v království Maroko, k emigraci a nelegálnímu přistěhovalectví (fr. *Loi n° 02-03 relative à l'entrée et du séjour des étrangers au Royaume du Maroc, à l'émigration et l'immigration irrégulières*). Zákon vstoupil v platnost 11. listopadu 2003 a jednalo se celkovou reformu a sjednocení migračního práva, svým obsahem ale zasahuje poměrně širokou oblast, a upravuje základní prvky jako je nabývání občanství nebo povolení k pobytu. Především ale zákon zacílil na opomíjenou nelegální migraci, a to v poměrně represivním duchu.⁴¹

Podmínky legálního pobytu na území marockého království jsou tímto zákonem přesně specifikovány. V současné době to pro imigranty (v terminologii zákona *cizinci*) znamená získání oficiálního povolení k pobytu, které má dvě formy. První je tzv. registrační karta (*la carte d'immatriculation*), která je udělována na dobu 1-10 let ke konkrétnímu účelu pobytu. Podle účelu pak existuje 5 typů, definujících aktivity cizince na území Maroka a uvedených na kartě jako *návštěvník*, *student*, *pro práci*, *sloučení rodiny* a *dlouhodobá zdravotní péče*. Registrační karta tak má především sloužit k pobytu na území Maroka, který přesahuje délku a omezení udělovaných víz. Druhou formou je rezidenční karta (*la carte de residence*), udělována na 10 let za účelem dlouhodobého pobytu. Prvotním předpokladem pro její získání jsou minimálně 4 roky nepřetržitého a legálního pobytu na území Maroka, karta ale může být udělena na základě rodičovství nebo manželství s marockým občanem nebo držitelem rezidenční karty.⁴² Právo na ní mají také uprchlíci, nebo cizinci schopni dokázat, že v zemi sídlí více než 15 let nebo. Obě karty mohou být po svém uplynutí prodlouženy. Podmínky pro registrační kartu jsou snazší, přesto je však potřeba doložit řadu dokumentů – pas s platným vízem (korespondujícím s deklarováním účelem pobytu, tedy např. pracovní vízum pro pracovní pobyt), nájemní smlouvu, výpis z trestního rejstříku, zdravotní potvrzení, výpis z bankovního účtu a podle potřeby pracovní smlouvu nebo potvrzení o studiu apod. To vše předpokládá legální vstup na marocké území a finální rozhodnutí je čistě v gesci úřadů.⁴³

Vyhoštění, jehož podmínky Zákon 02-03 upravuje, může být úřady nařízeno v případě, že „přítomnost cizince na marockém území představuje vážnou hrozbu pro veřejný pořádek.“ Vyhoštění nemohou být, na základě mezinárodních zásad, uprchlíci, mladiství a těhotné ženy, a navíc někteří cizinci, kteří potencionálně splňují podmínky pro legální pobyt, ale nedisponují

⁴¹NATTER, Katharina. *The Formation of Morocco's Policy Towards Irregular Migration (2000–2007): Political Rationale and Policy Processes*, s.7

⁴² Foreigners Residence. *Qatar Embassy in Rabat – Kingdom of Morocco*

⁴³ *ibid*

potřebnými dokumenty (např. rodinní příslušníci marockých občanů nebo pobyt delší než 10 let).⁴⁴ V zákoně je zachován princip nenavracení, vztahující se na všechny cizince, jestliže „prokáže, že jeho život či svoboda jsou ohroženy nebo je vystaven nehumánnímu, krutému nebo ponižujícímu zacházení“⁴⁵ v zemi kde má být vyhoštěn. Zákon samotný nepracuje s termínem deportace, místo toho používá termín „návrat na hranici“ (fr. *la reconduite à la frontière*), ovšem v kontextu článku 29, kde zákon stanovuje, do které země může být cizinec „navrácen,“ je možné toto chápat jako *de facto* deportaci. Zvolený jazyk zákona se v tomto případě zdá být jak v arabském tak francouzském znění volen tak, aby se přímo vyhnul slovu „deportován“ a je nahrazen méně explicitními výrazy.⁴⁶ Pro kontext, marocké bezpečnostní složky byly v minulých letech několikrát nařčeny z nelegálních deportací subsaharských migrantů na Alžírskou hranici, na svoji obranu zpravidla poukazovaly na to, že se nejednalo o deportaci ale onen „návrat na hranici.“⁴⁷

Hlavní změnou, kterou zákon přinesl, byla kriminalizace nelegální imigrace i emigrace, pobytu bez dokumentů a napomáhání těmto činům. Za nelegální vstup na marocké území nebo překročení platnosti víza hrozí pokuta 2 000 až 20 000 dirhamů a/nebo odnětí svobody na 1 až 6 měsíců. Za pobyt bez dokumentů 5 000 až 30 000 dirhamů a vězení až 1 rok. Menší či větší, avšak obdobné tresty hrozí za překročení povolení k pobytu, nenahlášení změny místa bydliště nebo za opuštění Maroka mimo hraniční přechod nebo za pomoci falešných dokumentů. Mnohem přísnější tresty hrozí za napomáhání nelegální migraci a její zprostředkování. 50 000 až 500 000 dirhamů pokuty a 6 měsíců až 3 roky odnětí svobody si může od soudu odnést kdokoli, kdo organizuje nebo napomáhá nelegálnímu přechodu hranic. V případě, že pachatel je např. zaměstnanec přepravní společnosti nebo působí v rámci státních bezpečnostních složek, může očekávat až 5 let odnětí svobody. Ještě přísnější tresty hrozí, pokud se převaděčství dopouští pravidelně, a to 10 až 15 let, milion pokuty a konfiskace použitých dopravních prostředků, a to pro všechny zúčastněné, pokud jednájí v rámci organizované skupiny. V případě že dojde během činu k smrti, hrozí dotyčným až doživotí a v případě recidivy se tresty zdvojnásobují. Peněžité pokuty za převaděčství hrozí i přepravním společnostem, jestliže

⁴⁴ National Legislative Bodies / National Authorities, *Maroc: Loi n° 02-03 relative à l'entrée et du séjour des étrangers au Royaume du Maroc, à l'émigration et l'immigration irrégulières*. Hlava IV

⁴⁵ *ibid*

⁴⁶ *ibid* Hlava V, článek 29

⁴⁷ HUMAN RIGHTS WATCH. *Abused and Expelled: Ill-Treatment of Sub-Saharan African Migrants in Morocco*

vpustí na marocké území osobu bez potřebných dokladů nebo mimo hraniční přechod. Postihy se vztahují i na činy jež neproběhly přímo na marockém území.⁴⁸

Spolu se Zákonem 02-03 proběhly i další reformy. Byly navýšeny stavy pohraniční stráže na 8000 osob a v rámci ministerstva vnitra vznikl zvláštní úřad se zaměřením na nelegální migraci. Bohužel však mnohé zůstalo pouze na papíře nebo nebylo vyřešeno, jako např. procesní záležitosti nových nařízení a jejich dodržování. Přestože zákon v případě postihů za nelegální migraci nebo deportaci upravuje i možnost odvolání, v praxi k tomu ne vždy dochází. Bezpečnostní složky často během deportace jednaly bez ohledu na práva jedince a migrantům upíraly možnost svoje práva uplatnit. Proces legalizace pobytu byl byrokraticky zatížen, čímž byl často prakticky znemožněn. Tyto problémy se dotkly i uprchlíků. Úřad pro uprchlíky a osoby bez státní příslušnosti (fr. *Bureau des Réfugiés et Apatrides*, zkráceně BRA), který zajišťoval udělování povolení k pobytu uprchlíkům a existoval od roku 1957, postrádal ustálenou proceduru a systematickou činnost. Většinu skutečné agendy a práce mělo na starosti UNHCR, které mohlo samo přiznat status uprchlíka, jenž ale neměl na území Maroka faktickou platnost. Proto UNHCR fungovalo jako prostředník a posílalo vyřízené žádosti BRA k uznání a vydání potřebných dokumentů. V roce 2003 přestal BRA fungovat, jeho povinnosti se rozdělily mezi jiné úřady, ministerstva, komise apod. a v důsledku toho se vydávání potřebných povolení pro uprchlíky prakticky zastavilo až do roku 2013, kdy bylo fungování úřadu obnoveno.⁴⁹ Uprchlíci zůstali odkázáni pouze na záštitu UNHCR, čímž jejich právní situace v zemi zůstávala víc než nejistá a měli pouze omezený přístup k základním službám. Ze subsaharských migrantů se nejčastěji dostalo uprchlického statusu lidem z Pobřeží slonoviny a Demokratické republiky Kongo.

Zákon 02-03 a narativ nelegální migrace

Zákon 02-03 v očích práva definitivně postavil hranici mezi legální a nelegální migrací, tím že obojí definoval. Nastavil právní rámec a dal státu do rukou nástroj, jak nelegální migraci trestat a potírat. Jak uvádí Natter, problémem ovšem je, že „Když marocké úřady zahrnují nelegální migraci do své agendy v roce 2003, nebyl to ani socio-demografický problém, ani to nebylo považováno za veřejný problém v Maroku.“⁵⁰ Zvláště v souvislosti s tehdejší poměrně

⁴⁸ National Legislative Bodies / National Authorities, *Maroc: Loi n° 02-03 relative à l'entrée et du séjour des étrangers au Royaume du Maroc, à l'émigration et l'immigration irrégulières*. Hlava VII

⁴⁹ UNHCR. *Submission by the United Nations High Commissioner for Refugees For the Office of the High Commissioner for Human Rights' Compilation Report Universal Periodic Review: 3rd Cycle, 27th Session MOROCCO*, s. 2

⁵⁰ NATTER, Katharina. *The Formation of Morocco's Policy Towards Irregular Migration (2000–2007): Political Rationale and Policy Processes*, s.3

nízkým celkovým počtem nelegálních migrantů v zemi a minimální veřejnou poptávkou domácího obyvatelstva po přísnějším režimu vycestování ze země. Zákon lze stěží chápat jako reformu reagující na potřeby obyvatelstva. Mnohem pravděpodobnější je názor, že se jednalo o „strategické rozhodnutí s cílem posílit politickou váhu země v regionu.“⁵¹ Rozhodnutí, jako jeden z článků v hlubší změně politického kurzu započatého v 90. letech, a ve změně diskurzu o nelegální migraci. Spolu se Zákonem 02-03 přišel i viditelný rozdíl v tom, jak Marocké státní autority začaly veřejně prezentovat problém nelegální migrace, a to zaprvé ve vztahu k domácímu publiku a za druhé okolnímu světu.

Bez veřejné podpory by restriktivní články Zákona 02-03 samy o sobě byly pro marockou společnost těžko vysvětlitelné nebo v jejích očích těžko obhájitelné. V rámci procesu schvalování zákona v parlamentu se objevovaly námitky a značný počet pozměňovacích návrhů. I tak zákon prošel v nezměněné podobě valnou většinou hlasů. Ve prospěch zákona a umlčení jeho kritiků ovšem hrálo významnou roli tehdejší politické a společenské klima. 16. května 2003 došlo v Casablance k sebevražedným bombovým útokům, během nichž bylo zabito 45 osob. Maroko naplno pocítilo hrozbu terorismu a mezinárodní obavy po útocích 11.zář 2001 se projevíly v tlaku na posílení bezpečnosti. Veřejné mínění tak bylo více svolné akceptovat přísnější zákony a represivní praktiky, jestliže cílem byla ochrana před terorismem. Bezpečnost a hrozba terorismu se tak staly „zaklínacími slovy“ pro umlčení kritiky řady kontroverzních zákonů nejen v Maroku. Diskuse provázející prosazování Zákona 02-03 se záhy stočila do této sféry, což částečně vysvětluje jeho rychlé a téměř jednohlasné přijetí. Mimo to, král Muhammad VI., jenž nedávno nastoupil na trůn se v té době těšil všeobecné popularitě a nadějí. Začátek jeho vlády se nesl ve znamení politických reforem. Aktualizace a sjednocení migračního práva tak bylo prezentováno jako součást reformního kurzu.⁵²

Terorismus byl však pouze jedním z argumentů, který se navíc pouze náhodou naskytl. Hlavní argumentace souvisela s novou vizí a narativem, jenž měl od té doby provázet problematiku migrace. Podstatou je odvedení pozornosti a zakrytí faktu, že dodnes se migrace jak legální, tak nelegální týká převážně samotných Maročanů. Místo toho se nově začalo mluvit o nelegální migraci téměř výhradně v souvislosti s migranty ze subsaharské Afriky, do té doby stojícími převážně mimo pozornost státu i domácích médií. Dosazení subsaharských migrantů do role

⁵¹ Ibid

⁵² UNHCR. *Submission by the United Nations High Commissioner for Refugees For the Office of the High Commissioner for Human Rights' Compilation Report Universal Periodic Review: 3rd Cycle, 27th Session MOROCCO*, s. 3-4

hlavního reprezentanta nelegální migrace, ji umožnilo Maroku vykreslit jako externí problém, jehož je země obětí, vzhledem ke své geografické pozici spojnice mezi Evropou a zbytkem Afriky. Díky tomuto novému rámci, ve kterém se měla diskuse na téma nelegální migrace odehrávat, mohl marocký státní aparát lépe prosazovat své cíle. Na domácí scéně tím odsunul pozornost od citlivé domácí emigrace a našel vhodný argument při prosazování restriktivní legislativy. Ta mohla být od té doby odůvodňována „hrozbou nelegálních migrantů“ a prezentována jako ochrana marockých zájmů. Ze subsaharských migrantů se stal vhodný „obětní beránek“, jemuž mohla být přičítána vina za různé problémy jako je kriminalita, nezaměstnanost apod. To vše, přestože subsaharská komunita do té doby byla velice malá a ve veřejném prostoru skoro neviditelná. Nebo možná právě proto. Subsaharská komunita v Maroku byla rozdrobená na základě mnoha národností, legálního či nelegálního statusu a vnitřně nijak neorganizovaná, čímž mohla jen stěží najít většího zastání. I přes svoji různorodost navíc, vzhledem k barvě kůže, pro běžného člověka snadno identifikovatelná a na první pohled odlišitelná od většiny Maročanů. Negativní stereotypy a mnoha případech zakořeněný rasismus vůči černým Afričanům zde také hraje svoji roli, proces vytváření „nepřítele“ tak do určité míry staví na historických základech.⁵³

Z pohledu zahraniční politiky je prezentace hrozby subsaharské migrace pro Maroko výhodná. Mediálně ho staví do role tranzitní země, obětí širších migračních trendů. To zemi staví do role nutného partnera pro EU a otázka nelegální migrace se stává užitečným vyjednávacím prostředkem. Kromě tradičních požadavků jako je ekonomická podpora, výhodnější postavení Maroka v rámci EU nebo diplomatické přehlížení otázky Západní Sahary, má Maroko možnost zakrýt vlastní problémy. Tím, že se Maroko stává nezbytným partnerem, jehož stabilita je nutným předpokladem ke kontrole migračních toků, posiluje současný režim svoji pozici vůči potencionálním domácím protestům, které tak budou hůře hledat oficiální zastání a podporu u zahraničních vlád. Přestože Zákon 02-03 byl prezentován jako výhradně domácí reforma a oficiální místa popíraly, že by se jednalo o úlitbu Evropské unii, jeho zahraničněpolitické dopady se nedají popřít. S ohledem na citlivost marockého veřejného mínění a přetrvávající koloniální resentment, se marocká vláda z principu vyhýbá navozování dojmu, že by cokoliv bylo „diktátem EU“, jakkoliv k tomuto dojmu okolnosti svádějí.

⁵³ NATTER, Katharina. *The Formation of Morocco's Policy Towards Irregular Migration (2000–2007): Political Rationale and Policy Processes*, s.3

Tomu, že maročtí státní představitelé postupovali ve formulování nové migrační politiky s vědomím udržení pozitivních vztahů s Evropou, napovídá už samotná selektivita a zveličování subsaharské migrace na úkor jiných migrantských skupin. Nejedná se pouze o fakt, že dojem hrozby africké migrace nabýval na mediálním významu, čímž Maroko, podobně jako Libye, využilo aktuální obavy evropských států. Maroko muselo odsunout do pozadí skutečnost, že mezi nelegálními migranty v zemi se nachází také velký počet Evropanů. Oficiální údaje ze sčítání lidu v roce 2014 uvádějí počet 33 615 legálně sídlících Evropanů v Maroku, přičemž zdaleka největším počtem zde figurují osoby s francouzským občanstvím (21 344), s velkým rozdílem následovány Španěly (3 990) a Italy (1970).⁵⁴ Dle konzulárních údajů z roku 2013, evidovaly ambasády Francie a Španělska počet svých krajanů v Maroku značně vyšší, a to 47 000 Francouzů a 7400 Španělů.⁵⁵ Z toho vychází, že více než polovina z nich, ačkoliv sídlí v Maroku dlouhodobě, nemá trvalé povolení pobytu, o které by podle zákona měli zažádat. V praxi se jedná mezi Evropany o vcelku běžnou záležitost, že využívají pro ně liberální podmínky vstupu a pobytu v Maroku. Pro občany EU je bez potřeby víza možné se v zemi zdržovat nejvýše 90 dní, což lze ale vyřešit přechodem hranice tam a zpátky, čímž se v pase objeví nové razítko, díky kterému může Evropan pobývat v zemi další 3 měsíce. Z pohledu práva je toto nelegální, *de facto* je to ale široce tolerovaná praxe, závislá na menší či větší svolnosti pohraniční kontroly, která zpravidla považuje Evropany primárně za turisty, jimž se nekladou do cesty větší překážky.

Mnoho Evropanů v Maroku pobývá i po vypršení lhůty bez prodloužení, pracují zde nebo studují. To vše často bez řádného povolení. Na rozdíl od subsaharských migrantů, se ovšem o problematice evropských nelegálních, či spíše pololegálních migrantů mluví pouze minimálně, což ilustruje, že Marocká vláda je v přístupu k jednotlivým skupinám cizinců dosti selektivní. Zatímco jednu skupinu vykresluje jako hrozbu, druhou naopak podporuje. Hlavní důvody, proč mají Evropané v Maroku oproti jiným Afričanům někdy téměř privilegované postavení, jsou nasnadě. Jednak je to turistický sektor, který se na Evropany jako zákazníky spoléhá a je pro Maroko nanejvýš důležitý, a pak také celková ekonomická provázanost s Evropou.

Oproti obvyklým případům, kdy veřejná debata nebo požadavky nevládních organizací předcházejí významnějším politickým rozhodnutím, nastavil nejprve Marocký stát novou migrační politiku, a až poté se začal snažit prezentovat problém, na nějž reagoval, jako zpětné

⁵⁴ HAUT-COMMISSARIAT AU PLAN. *Données du Recensement général de la population et de l'habitat de 2014 - Niveau national*, s. 141

⁵⁵ GAZOTTI, Lorena. *(Un)making illegality: Border control, racialized bodies and differential regimes of illegality in Morocco*, s. 278

opodstatnění svých kroků. Roli ve vytváření veřejného mínění sehrály média. I přes dnešní různorodost a široké spektrum médií v Maroku, je velká část z nich ovládána státem nebo vlastněna lidmi blízkými režimu a vládnoucí dynastií. Vliv pro-vládních médií tak byl, zvláště v podmínkách počátku 21. st., značný. Většina z nich se nové politické linii přizpůsobila a začala prezentovat migraci v příslušném světle. Mnohem častěji se tak začalo o subsaharských migrantech psát, a to většinou v negativním tónu anebo v kontextu kriminality. Rostoucí averzi marocké společnosti k subsaharským migrantům během posledních desetiletí, lze právem považovat částečně za dílo oficiálního narativu. Naladění společnosti umožnilo státu v politice pokračovat, snadněji obhajovat policejní razie mezi subsaharskými komunitami, deportace a celkový represivní přístup. Zaštitěný veřejným konsenzem, mohl snadněji odolávat kritice lidskoprávních a mezinárodních organizací pro záležitosti migrace a odolávat tlaku na zavedení politiky integrace ze strany států EU. Tak tomu bylo, dokud migrační proudy ze subsaharské Afriky nezačaly skutečně sílit a dokud tak celý problém subsaharské nelegální migrace zůstal tak trochu iluzorním, tedy bez většího skutečně pátravého zájmu médií a nevládních organizací.

Situace okolo subsaharské migrace se poněkud vyhroutil v roce 2005 událostmi, k níž došlo na hranicích španělských enkláv Ceuta a Mellily. V září toho roku se několik tisíc subsaharských migrantů pokusilo dostat přes hraniční ploty, a to dosud nevídaným způsobem, kdy se na ploty vrhali pomocí připravených žebříků, a to skupinově ve velkých počtech. V nastalém zmatku během střetů se španělskou a marockou pohraniční stráží jich 11 zemřelo. V současné době by podobné události nejspíš v mediálním prostoru zapadly, jelikož od té doby se podobné incidenty v této oblasti pravidelně opakují, v roce 2005 se ale jednalo o bezprecedentní událost, a to jak měřítkem a počtem mrtvých, tak hlavně publicitou, jež se jí dostalo. Vše proběhlo na pevninské hranici Španělska a Maroka, za přítomnosti hraničních stráží a všem na očích. Záležitost tak přitáhla mnohem více pozornosti, než kdyby se tak stalo na jižních pouštních hranicích Maroka nebo během nehody ve Středozemním moři. Okamžitým efektem bylo, že Španělsko začalo zvyšovat ploty, dlouhodobým efektem byla pak mediální a politická pozornost.⁵⁶ Pro politiku Španělska, potažmo EU to znamenalo, že otázka nelegální migrace a ochrany hranic stoupla v žebříčku priorit a pro Maroko to byl na první pohled další argument pro přísnou politiku vůči subsaharským migrantům. Negativní publicita kvůli počtu obětí a údajnému nezákonnému předávání migrantů mezi pohraničními strážemi obou států hned po incidentu ale přineslo otázky, jakým způsobem je problém nelegální migrace skutečně řešen.⁵⁷ Větší zájem si

⁵⁶ DANYŠ, Otmar. *Maroko a migrační krize*, s. 13

⁵⁷ ELJECHTIMI, Ahmed. Morocco claims success in reducing illegal migration to Spain

postupně vysloužil i lidskoprávní rozměr celého příběhu a aktivizoval diskusi se širším spektrem pohledů na celou problematiku, což narušilo omezenou perspektivu prezentovanou Marokem. Diskuse začala probíhat na dvou úrovních, na mezinárodní a domácí. Zejména na mezinárodní úrovni muselo Maroko počítat s přísnějším hodnocením jeho kroků. I na půdě domácí ale vznikly zárodky opozičních hlasů ze strany lidskoprávních organizací, zabývajících se přímo životními podmínkami subsaharských migrantů v severoafrickém království. Zakládání nových lidskoprávních nevládních organizací bylo mimo jiné důsledkem liberalizace veřejného a politického života v zemi díky reformám iniciovaným králem Muhammadem VI., tedy stejným reformám, v rámci kterých byla přijata nová politika migrace. V roce 2005 tak vznikla Rada subsaharských migrantů v Maroku (CMSM) a Podpůrná skupina cizinců a migrantů na obranu proti rasismu (GADEM), v následujících letech poskytující zdroj kritiky pro antiimigrační politiku.⁵⁸

⁵⁸ NATTER, Katharina. *The Formation of Morocco's Policy Towards Irregular Migration (2000–2007): Political Rationale and Policy Processes*, s.6

DISKRIMINACE SUBSAHARSKÉ KOMUNITY

Při popisu životních podmínek a přístupu marocké společnosti k subsaharským migrantům se nelze s čistým štítem vyhnout roli rasy a rasismu v celé problematice. Je vcelku spolehlivě doloženo, že komunita subsaharských migrantů v Maroku čelí v mnoha oblastech diskriminaci jak ze strany státu, tak ze strany majoritní společnosti. Je také zdokumentováno, že mnoha případech hraje rasa svoji roli. Je ovšem obtížné identifikovat, nakolik je v diskriminaci důležitým činitelem rasové hledisko, případně zda se skutečně jedná o diskriminaci motivovanou rasismem. Jak bylo popsáno v předchozí kapitole, na úrovni vládních míst, jsou rozhodnutí ohledně migrační politiky motivována především na základě zahraničněpolitických a ekonomických cílů. Negativní publicita a restriktivní přístup k subsaharským migrantům ze strany státu nebyl v první řadě motivován animozitou, nebo reálnou potřebou vůči nim zakročít. Místo toho se stali spíše vhodnou obětí pro zastření marockých domácích problémů a diplomatických snah ve vztazích k EU. Spatřovat rasistické motivace v těchto politických rozhodnutích je proto málo pravděpodobné, zvláště když víme že stát nejednal z popudu veřejného mínění, kde by se potenciálně negativní vidění subsaharské komunity dalo najít, ale ani tam toto téma výrazněji nerezonovalo. Nicméně poté, co začala negativní kampaň, mnohé zažité předsudky a stereotypy vypluly ve společnosti na povrch.⁵⁹

Přestože přítomnost většího počtu migrantů ze subsaharské Afriky na území Maroka je poměrně novým fenoménem, subsaharská komunita se zde v menším či větším počtu vždy nacházela. Historicky bylo ale Maroko svými vazbami vázáno spíše na oblast Středoziemního moře a na Evropu. Geograficky a kulturně byla severní Afrika od hlavních populačních center v západní Africe oddělena nehostinnými oblastmi Sahary. Kontakty byly navazovány dálkovým karavanním obchodem, mimo jiné i obchodem se otroky. Do 20.st. tak převážnou část subsaharských Afričanů v Maroku, tvořili otroci nebo jejich potomci, často v dědičném postavení sluhů a vojáků ve službách tehdejších sultánů. Přestože francouzská protektorátní správa oficiálně otroctví během své vlády zrušila, jeho prvky a přidružené formy přežívaly ještě do počátku nezávislosti. Společenská a ekonomická role černých Afričanů, byla tedy určována historickým společenským řádem a institucí otroctví, z čehož pramení celá řada zažitých stereotypů mezi částí marocké populace. Vzhledem k relativní homogenitě, ve smyslu

⁵⁹ NATTER, Katharina. *The Formation of Morocco's Policy Towards Irregular Migration (2000–2007): Political Rationale and Policy Processes*, s.9-10

přítomnosti cizinců, marockých obyvatel a spíše napjatým vztahům s ostatními africkými státy během 2. pol. 20. st., neměli Maročané jako celek mnoho možností, jak se se subsaharskými Afričany blíže poznat. Jejich vztah tak v mnohém připomíná vztah k neznámému a cizímu, k něčemu, s čím nemají aktuální zkušenost, zvláště mimo oblast kosmopolitnějších velkých měst. Nedostatek přímých zkušeností a kontaktů poté zavdává důvod ke snadnějšímu podléhání zažitým stereotypům, fámám a všemožným zprávám z médií nebo sociálních sítí.⁶⁰

Vedle historického zatížení institucí otroctví je ovšem otázka rasy v Maroku ovlivněna i dalšími zažitými představami, rozlišujícími lidi na základě původu a nepřímo na barvě kůže. Předně bych rád upozornil, že následující odstavce v žádném případě nepopisují marockou společnost jako celek. Jedná se spíše o nástin škály pohledů, s nimiž se dá v různých segmentech marocké společnosti setkat. Tyto pohledy mají velmi daleko k převažujícím, spíše bychom řekli že jsou menšinové v mnohém archaické, vycházejí historického kmenového a třídního rozdělení společnosti. V moderní marocké společnosti tyto názory téměř vymizely, přesto je v rámci kontextu vhodné je uvést, neboť mohou pro některé jedince představovat myšlenkový základ, pro vnímání ostatních národností.

Před příchodem evropského kolonialismu bylo Maroko silně decentralizovaným státem, kdy sultánova moc v podstatě omezovala na velká města a přilehlé oblasti. Rozdělení na oblasti pod centrální vládou (*bilád al-machzan*) a oblasti mimo kontrolu (*bilád as-siba*) mělo dlouhou tradici a vycházelo z rozdělení společnosti na poměrně nezávislé a často si konkurující kmeny. Na jedné straně zde stálo arabizované obyvatelstvo měst, na druhé z větší části berberský venkov. Příchod Francouzů a Španělů společnost mnoho nesjednotil, často spíše naopak. V duchu staleté poučky *rozděl a panuj* se francouzská koloniální správa snažila vrazit klín mezi Berbery a Araby. Zároveň kolonialismem přišla nová vládnoucí třída, značně odlišná a cizí, jež se ale v mnohém stala symbolem pokroku a evropeizace jako cesta k němu. Protektorátní období tak do určité míry za sebou zanechalo rozdělenou společnost. Silná kulturní a jazyková evropeizace je rozšířeným jevem, jelikož je stále jakousi známkou pokroku a lepšího společenského postavení, podpořena vzděláním, pracovními příležitostmi, propojením s emigrantskou diasporou ve Francii nebo Španělsku a zejména ekonomickou úrovní západoevropských zemí. Evropa je pro mnohé cílem jejich ambic, což je výsledkem jednak emigrace a početné diaspory, tak ekonomické přítomností Evropanů v Maroku, která často

⁶⁰ Migrant Refugees. Morocco.

nabízí nejperspektivnější pracovní příležitosti. Evropa je cílem nejen jako destinace, ale i jako myšlenka „evropského Maroka“ (přestože je to málokdy tak explicitně vyjádřeno).⁶¹

Evropský charakter a proevropské myšlenkové směřování části obyvatelstva, ho tak nepřímou staví do opozice vůči ostatním skupinám, jež vnímají charakter země domácí, arabský berberský či africký, nebo z proevropského charakteru země neprofitují. Evropeizace je často spojena s ekonomickým a společenským statutem, což vytváří i časté kulturní rozdíly mezi různými vrstvami obyvatelstva. Takovéto rozdělení společnosti nahrává tradičním stereotypům a předsudkům vůči obyvatelům venkova nebo periferních nerozvinutých oblastí, do čehož se často vkrádá rasismus. Posuzování podle barvy kůže bohužel není v Maroku, a celkově v oblasti Blízkého východu ojedinělým jevem, jenž není mířen pouze vůči cizincům. Jednak je to pozůstatek tribalismu, kdy řada kmenů zdůrazňovala svůj odlišný původ, dále pozůstatek regionální etnické rozmanitosti a rivality a bohužel také pozůstatek kolonialismu. Ten, byť pouze v omezené formě protektorátu, přinesl Maroku nové faktické vládcy a privilegovanou vrstvu francouzských kolonistů. Přestože vláda vycházela především z pragmatických cílů, rasové vnímání světa bylo celkově mnohem rozšířenější, především bylo běžné rozdělovat obyvatelstvo v koloniích podle subjektivně evropského pojetí kulturní a civilizační úrovně (=poevropštění) a Maročané se v tomto vidění ocitli na nižších společenských úrovních, čímž se frustrace z vlastního postavení jedné skupiny přenášela do povyšování se nad jinými, níže postavenými skupinami. Přijetí poevropštěné identity, znamenající vyšší postavení, šlo často ruku v ruce s zdánlivě evropským vzhledem jedince. S přítomností Evropanů, dostalo dělení na základě barvy kůže nový rozměr a bohužel se s ním dá dnes stále setkat, v podobě rozdílného přístupu k Evropanům a černým Afričanům.⁶²

Problémem, se kterým se subsaharští migranti, ať už legální nebo nelegální, pravidelně setkávají je rasová profilace, tedy apriorní pozornost, kterou budí u bezpečnostních složek. Ty mají zvýšenou tendenci zastavovat, kontrolovat a blíže zkoumat status osob, jež svou barvou kůže a rysy z jejich pohledu spadají do kategorie subsaharských migrantů. Děje se tak většinou v závislosti na prostředí, ve kterém se nacházejí. Např. v centru měst s velkou koncentrací lidí, a především turistů se tak neděje často, na méně veřejných místech je však vyšší šance že bude člověk s černou pletí zastaven policií. Zvláště nachází-li se v oblasti, ve které dle policie je jeho

⁶¹ Rodriguez. *The Coloniality of Migration*

⁶² NATTER, Katharina. *The Formation of Morocco's Policy Towards Irregular Migration (2000–2007): Political Rationale and Policy Processes*, s.11

přítomnost podezřelá, což může být v praxi dost široký pojem. Legální status nemusí být v tomto případě mnoho platný, a jedinec se může ocitnout na stanici u výslechu, nebo být bez důvodu zadržen. Existující případy mluví i o deportaci migrantů do jiných oblastí Maroka (děje se tak zejména ze severu na jih), a to přesto, že měli povolení k pobytu. Zním je i případ, kdy byl takto zastaven Američan, jehož jedinou chybou bylo, že se procházel mimo hlavní turistické oblasti. Přestože se mohl prokázat americkým řidičským průkazem, policii to nezastavilo v její nedůvěře a byl naložen do autobusu a odvezen spolu s jinými zadrženými migranty do jim neznámého města v jižním Maroku. Evidentně legální status není pro bezpečnostní složky překážkou, jednoduše je ignorován, čímž se praktické rozdíly mezi legálními a nelegálními migranty stírají a obě skupiny jsou vystaveny stejnému riziku. To je nutí zůstat co nejvíce mimo veřejný prostor a snažit se být co nejméně viděni, což je vzhledem k tomu, že většina subsaharských migrantů bydlí ve větších městech poměrně těžké.

Rasová diskriminace také bývá překážkou v úředním styku, fakticky jej často přímo znemožňuje, jelikož samotná přítomnost před úřední budovou budí pozornost policie. Podobně je tomu na hraničních přechodech mezi Ceutou a Melillou. Stížnosti HRW uvádějí, že sídla UNHCR a dalších nevládních organizací jsou pro subsaharské migranty a žadatele o azyl těžko dostupná kvůli vysokému riziku zadržení.⁶³ Tyto překážky se staví do cesty i běžným věcem jako je zdravotní péče, vzdělání a migranti jsou tímto způsobem nepřímo demotivováni k legalizaci svého pobytu, jež je nechrání před policejní diskriminací. Často je tak jednodušší zůstat v ilegalitě, když pracně dosažená legalita nemusí nutně přinášet zaručení základních práv a zlepšení životních podmínek.

Přístup státních autorit k subsaharským migrantům a profilování na základě barvy kůže se zdá být ještě více zřejmé a diskriminační, srovnáme-li přístup k Evropanům a bělochům jako celku. Jak bylo řečeno v předchozích kapitolách, Evropanům není praxe ilegálního pobytu v Maroku nijak cizí. Zásadně je to způsobeno snadnými podmínkami vstupu do Maroka a možnostmi, jak povinnost povolení k pobytu obejít, což je výhoda, které se státním příslušníkům většiny afrických států nedostává. Obnovit 90denní vízum přechodem hranice je mnohem jednodušší než podstoupit dlouhou a únavnou proceduru získání povolení k dlouhodobému pobytu na úřadech, v jejichž systému se cizinec bez pomoci místního brzo ztratí. Evropan má v tomto

⁶³ UNHR. UN expert commends Morocco's international leadership on migration but urges immediate action on domestic racial inequality

systemu ovšem ještě jednu mírnou výhodu. Kromě barvy pasu, je to lehce nadneseně i barva kůže. Přestože nelze generalizovat a dělit tak různorodé skupiny jako Evropané a Maročané na základě rozdílné barvy kůže, tak ta, spolu s mnoha dalšími rysy je jedním ze základních prvků, jak na základě prvního dojmu jedince zařadit do určité skupiny. Posuzování podle vzhledu, jakkoliv se rozdíly v něm nedají změřit a může být zrádný, je lidsky přirozené a promítá se do lidského jednání. Vidí-li Maročan bělocha, s největší pravděpodobností si představí turistu z Evropy. V kontextu setkání si může dosadit další kategorie na základě nejčastějších národností navštěvujících severoafrickou zemi jako je Francouz, Španěl či Němec, a případně další nejčastější důvody jejich přítomnosti jako francouzský důchodce trávící zde svůj důchod, zaměstnanec v nadnárodní firmě nebo mezinárodní organizaci, student apod. Málokdy jsou tyto předpoklady negativního charakteru, jako se to děje u subsaharských migrantů. Evropská přítomnost je v Maroku je brána vesměs pozitivně, a to jak z pohledu ekonomiky, tak v rámci mezinárodních vztahů. V úředním styku tak může Evropan častěji narazit na shovívavý a vstřícný přístup, pramenící jednak z dlouhodobých vztahů, oficiální podpory turismu a někdy idealizovaného vnímání Evropy a západního světa.⁶⁴

Během pobytu v Maroku se většinou Evropan nemusí obávat toho, že by se dostal do větších problémů s úřady nebo zákonem. Dojem, že pro Evropana platí shovívavější přístup a má v některých případech lehce privilegované postavení, je něco, co je reflektováno i samotnými Maročany. Během svého studijního pobytu v Marrákeši a mnoha rozhovorů se spolužáky a studenty se mi to několikrát potvrdilo. Typickým příkladem může být odlišný přístup k nesezdaným párům. Oficiálně, a také v rámci navenek deklarované společenské morálky, by nemělo být pro nesezdané páry možné se v hotelech ubytovat v jednom pokoji. Pravděpodobnost, že by se to ale turisty nějak dotklo, je velice malá, a přestože toto nařízení některé hotely oficiálně zmiňují, většinou nekladou v tomto směru otázku. Při otázce, jestli si něco podobného mohou dovolit samotní Maročané, mi všichni shodně odpověděli, že něco podobného je pro ně možné jen výjimečně. Poukazuje to na častý jev, že při jednání s turisty a Evropany jde často oficiální procedura stranou.

Praxe prodlužování víza přechodem hranice je celníkům dobře známa. Letmý náhled do pasu plného opakujících se vstupních a odjezdových razítek na hraničním přechodě mezi Ceutou nebo Melillou nikoho z nich nenechává dlouho na pochybách. Podezření z ilegálních praktik se ale skoro nikdy zhmotní v sankci, kterou by zákon očekával. Většinou se to obejde jen

⁶⁴ Foreigners Residence. Qatar Embassy in Rabat – Kingdom of Morocco

s menšími či většími obstrukcemi, závisějícími na náladě dotyčného celníka, nebo s připomínkou, aby se dotyčný cestovatel nevracel ten stejný den nebo stejným přechodem. Pravděpodobným důvodem je spíš starost onoho celníka zbavit se osobní zodpovědnosti tím, že další razítka ponechá na starost někomu jinému. Gazzoti ve své práci popisuje několik podobných příkladů, kdy některé z nich, jako např. případ prošlého víza si vysloužily přísnější přístup, ale pro nikoho z oněch jedinců to neznamenal větší problémy či tresty. Zajímavým příkladem je případ evropské studentky arabského původu. Nesoulad mezi jejími dokumenty a arabským jménem byl pro celníky, něčím neobvyklým, čímž si vysloužila více jejich pozornosti a dodatečných otázek. Kvůli svému původu nezapadala do obvyklých kategorií, čímž způsobila určitou bezradnost hraniční kontroly.⁶⁵

Během jednoho z rozhovorů s marockou spolužačkou na univerzitě jsem se jí ptal na radu ohledně řešení problému s univerzitní administrativou. Můj lehce nejistý tón plný obav z byrokracie velice pohotově odbyla slovy: „Máš modré oči, nebudeš mít žádné problémy.“ Kromě toho že mě tím trochu uklidnila a pobavila, mi přímo sdělila že se mnou bude jednáno vstřícněji, což mělo logické důvody jako např. že jsem byl pouze dočasný student neznající tak dobře prostředí a jazyk. Mimo to ale její spontánní reakce implicitně narážela na můj zjevný evropský vzhled, jako faktor, který hraje v můj prospěch. Během diskuzí se studenty na univerzitě se několikrát objevil názor, že Evropanům je v Maroku kladeno do cesty méně překážek než jiným národnostem a samotným Maročanům. Tyto názory byly mnohem častěji než jako fakt, prezentovány jako mezi Maročany rozšířený dojem. Dojem upozadění vlastního upozadění před zájmy západního světa, který vyvolával značnou nespokojenost vůči vládě a celkovým poměrům v zemi. Vládní politika, preferující západní zájmy, se zdála být tímto srovnáním se západním světem vnímána jako svým způsobem diskriminační a vzhledem k přítomnosti subsaharských studentů byla často vnímána jako rasistická jak vůči nim, tak i domácím studentům.

Propojení koloniální minulosti, historie otroctví, nacionalismu, evropeizace společnosti, politického kurzu a negativní mediální publicity věnované subsaharským migrantům, vytváří pro ně v Maroku nepříliš přátelské prostředí. Při spojení těchto faktorů ve vnímání vlastní marocké identity a země, je pro mnohé Maročany těžké najít pro subsaharské migranty místo. Archaické stereotypy a předsudky vůči černým Afričanům se spojují s opticky rasovým rozdělením společnosti v době kolonialismu, z čehož vychází zažitá představa světlejší barvy

⁶⁵ INATTER, Katharina. The Formation of Morocco's Policy Towards Irregular Migration (2000–2007): Political Rationale and Policy Processes, s.12

kůže, jako známky civilizovanosti a vyššího postavení ve společnosti, jež se přenáší do vztahu Maroka mezi Evropu a Afrikou. Ekonomická a politická realita nahrává pro-západnímu směřování země a westernizaci společnosti, jež sice není bezvýhradně vnímána jako pozitivní (stereotypy morálního úpadku a neokolonialismu), je však jednoznačně přítomna a mnohými je přijímána jako cesta k ekonomickému rozvoji nebo politické reformě. Snaha „přiblížit se Evropě“ se neprojevuje pouze politicky, migrací apod., ale i mentálně ve vnímání vlastní země a její pozice. Kulturně a historicky odlišné, se Maroko dívá čelem k Evropě a jeho vnímání Afriky na jih od svých hranic je v mnohém zatíženo stejnými známými stereotypy jako v Evropě. Afrika není symbolem rozvoje a aspirací jako Evropa, pouze zdrojem imigrantů, nestability, nemocí, občanských válek apod. Současná zahraniční politika vůči ostatním subsaharským zemím sice navenek zdůrazňuje společnou africkou identitu, základem je ovšem podpora ekonomické přítomnosti Maroka v těchto zemích a humanitární pomoc těmto zemím je Maročany často považována jako pokrytecká v podmínkách, kdy humanitární pomoc by spíše zasloužily mnohé oblasti Maroka. Vědomí vlastních, převážně ekonomických problémů a rozšířené chudoby v Maroku, klade nelegální subsaharské migranty do pozice ekonomické rivality s nejhudšími vrstvami marocké společnosti, čímž přijímání migrantů ztrácí v očích marocké společnosti tradičně nejdůležitější argument. Stejně tak lze těžko stavět na minimální přítomnosti pojetí africké identity, jež je převážena jazykovými, náboženskými a kulturními rozdíly. Marocký nacionalismus, jeden ze základních stavebních kamenů nezávislosti země, je stále přítomný a nutný jako pojítka Maroka, ve světle hnutí propagujících berberskou identitu, otázky Západní Sahary, společenských rozdílů a spojení s emigrantskými komunitami. Pro subsaharské Afričany v něm není mnoho místa.⁶⁶

⁶⁶ FLAHAUX, Marie-Laurence a DE HAAS, Hein. African migration: trends, patterns, drivers

UVOLNĚNÍ RESTRIKTIVNÍ POLITIKY?

Přestože rok 2005 můžeme považovat za důležitý předěl, jež rozvířil debatu o nelegální migraci a kritiku vládní politiky, mimo oficiální deklarace a kosmetické změny neučinil marocký vládnoucí režim během následujících let žádné výrazné změny v započatém kurzu. Režim se spíše utvrdil v tvrdém přístupu, popohnán obavami EU z další migrační vlny. Spíše, než by kritické hlasy lidskoprávních organizací nějak výrazněji zapůsobily, byly přehlušeny bezpečnostními a národními zájmy. Situace mezi léty 2003-2013 zůstala víceméně nezměněna. Můžeme konstatovat, že je to doba, kdy Maroko mohlo uskutečňovat restriktivní migrační politiku bez větší vnitřní a vnější opozice. Otázkám lidských práv a humánního přístupu se nedostávalo tolik prostoru, což umožnilo bezpečnostním složkám postupovat proti nelegální migraci bez větších skrupulí. Do této doby můžeme zařadit většinu excesů při nedodržování humánního přístupu, vnitřní přemísťování zadržovaných migrantů, razie, deportace na hranici, diskriminace a násilí, jež byly během těchto let zaznamenány nevládními organizacemi. Tento zjevný rozpor mezi zákony a realitou nicméně nešlo udržovat věčně.

Události Arabského jara v roce 2011 do otázky subsaharské migrace sice zasáhly minimálně, nově schválená Ústava ovšem kodifikovala a zaručila řadu práv jež byly do té doby nejasně definovány. Ústava především zaručuje stejná práva jak občanům, tak cizincům a uznává nadřazenost mezinárodních dohod nad domácími zákony. Tím je Maroko právně vázáno dodržovat ustanovení Úmluvy (1951) a Protokolu (1967) týkajících se uprchlíků, a to v situaci kdy s nimi domácí právo není v souladu. V případě uprchlíků dokonce ústava sama výslovně zmiňuje národní azylový zákon, jež ale fakticky neexistuje. Stát tím ztratil část své argumentace nadřazeností domácích migračních zákonů. Aktivizace společnosti a zvýšená pozornost k dodržování práv v zemi do budoucna donutily vládu přehodnotit přístup k nelegální migraci.⁶⁷

10. září 2013 proběhlo v královském sídle v Casablance jednání vlády za osobní účasti krále Muhammada VI. a z jednání vzešlo prohlášení, v němž král deklaroval přijetí nové vize migrační politiky. V prohlášení přiznal, že došlo k „ojedinělým případům zneužití moci bezpečnostními složkami“, zároveň ale popřel že by se jednalo o systematický problém a zdůraznil narůstající počet subsaharských migrantů. Mezinárodní spolupráci, měnící se podmínky atd. Novou migrační politiku založil na čtyřech bodech, vycházejících z dlouho

⁶⁷ DLA Piper. *Admission and Stay Based on Human Rights and Humanitarian Grounds: A Mapping of National Practices*, s. 14

očekávané zprávy Národní rady pro lidská práva (CNDH), která byla králi oficiálně dodána o den dříve.⁶⁸

Tematická zpráva o situaci migrantů a uprchlíků v Maroku, jak se dokument jmenuje, popisuje pozici Maroka ve vztahu k celosvětové migraci a shrnuje dosavadní domácí vývoj v tomto směru. Pozice CNDH jakožto nezávislé a oficiální instituce a tento dokument poměrně dobře vystihují marocký pohled na migraci, jako na komplexní problém, jehož je Maroko aktivním účastníkem a zároveň je geografickou obětí současných migračních trendů a přísného postoje EU. Maroko je stavěno do pozice původce, destinace i tranzitu migrace, a to nejen v úzkém prostoru Afriky, ale celého světa, přičemž imigrace není pro zemi pouze ohrožením ale i příležitostí. Zpráva odmítá pohled omezený pouze na subsaharskou nelegální migraci, čímž se postavila proti dosavadnímu oficiálnímu narativu.⁶⁹ Za použití poměrně smířlivého tónu vůči státnímu sektoru, jej přesto kritizuje za diskriminační a represivní přístup. Premisou dokumentu je, že k tak komplexnímu problému jako je migrace a novým okolnostem, nelze přistupovat jako dosud, tedy jednostranně za použití síly, ale nově a vyváženě za pomocí mezinárodní i domácí spolupráce. Argumentuje tak především efektivitou a udržitelností migrační politiky, spíše než důrazem na lidská práva.⁷⁰

Jako minimum, jež by podle CNDH měla nová migrační politika obsahovat, předkládá 4 hlavní okruhy opatření. Zaprvé je to vyřešení otázky uprchlíků, čímž se pro začátek myslí obnovení procesu udělování dokumentů, dále předpokládá vznik azylového zákona, integraci uprchlíků, dodržování mezinárodních dohod a užší spolupráci s UNHCR.⁷¹ Zadruhé, ve vztahu k cizincům bez legálního statusu se zpráva zasazuje o dodržování jejich lidských práv, eliminaci diskriminace a násilí, podporu ohrožených skupin jako jsou ženy a nezletilí, a především prosazuje legalizaci jejich statusu za pomocí regularizační kampaně. Dále žádá, pokud možno, aby tak bylo činěno ve spolupráci s EU. Vidí tak svým způsobem tuto novou politiku jako pozitivní ústupek směrem k EU, čímž by EU měla ideálně poskytnout ústupky v oblasti mobility vůči Maroku.⁷² Zatřetí žádá efektivnější řešení problému obchodu s lidmi, pomoc obětem a větší právní ochranu.⁷³ Začtvrté, pro legálně sídlící cizince, předpokládá uvedení do praxe zrovnoprávnění jejich postavení podle požadavků nové ústavy. Konkrétně požaduje

⁶⁸ Editors of Maroc.ma. *Maroc.ma*. News. Migration: Royal Instructions Bring a New Vision for a National and Humanist Migration Policy (Release)

⁶⁹CNDH. *Thematic report on situation of migrants and refugees in Morocco* S.2

⁷⁰ibid s.3

⁷¹ Ibid s.4

⁷² Ibid s.4-5

⁷³ Ibid s.5-6

možnost účasti v odborech, volební právo nebo zrovnoprávnění zahraničních organizací.⁷⁴ Mimo rad pro vládu, oslovuje zpráva také civilní sektor s požadavkem na boj proti rasismu, xenofobii a stereotypům v médiích, vymýcení diskriminace v ekonomice a zároveň brojí proti zaměstnávání nelegálních migrantů.⁷⁵

Pohled CNDH do velké míry akceptuje restriktivní politiku, jako legitimní a nutný nástroj ke kontrole migrace. Zároveň poukazuje na její zásadní nedostatky jako je absence právní ochrany migrantů, ignorování postavení uprchlíků a nedodržování práva bezpečnostními složkami. Svoji kritiku neomezuje pouze na stát, ale identifikuje řadu problémů, jež se týkají marocké společnosti a jejího přístupu k subsaharským migrantům, jež je negativně ovlivněna diskriminací, předsudky a celkově absencí integrace. Vinu za tehdejší stav nevidí pouze v Maroku, ale klade ji také na bedra EU a dění mimo hranice státu.

Prohlášení Muhammada VI. jež z dokumentu vzešlo, zahájilo novou etapu migrační politiky. Jsou však na místě otázky, nakolik toto rozhodnutí a samotné předložení doporučení CNDH byly výsledkem dlouhého zvažování a dlouhodobě cílené snahy posunout migrační politiku směrem k humánnějším přístupům. Rychlost a nečekanost s jakou obojí vzniklo má v tomto případě časovou souhru s děním na půdě OSN. Ve stejnou dobu, kdy došlo k oznámení nové politiky, probíhalo v Ženevě mezi 9.-13. zářím jednání Komise pro ochranu práv všech pracovních migrantů a členů jejich rodin (CMW, součást OHCHR) a tématem bylo právě Maroko a podmínky imigrantů v zemi. Očekávalo se, že výsledek jednání a vydání oficiální zprávy nebude pro Maroko příznivé, nicméně účast marockých zástupců na slyšení jim dávalo možnost představit královské prohlášení jako pozitivní reformu. To se nakonec dostalo do závěrečného komuniké, a přestože kapitola „Pozitivní aspekty“ zabírá necelou stránku (oproti několikastránkové kapitole týkající se negativních aspektů), dalo se oznámením reformou vše mediálně překrýt.⁷⁶

I přes poněkud podezřelé načasování faktem zůstává, že alespoň část doporučení prezentovaných CNDH, nezůstala pouze na papíře a reformy začaly být skutečně aplikovány. Zaprvé se po 10 letech nečinnosti obnovilo fungování úřadu BRA a procesu udělování dokumentů uprchlíkům. Postavení uprchlíků se tak od té doby výrazně zlepšilo, i přes občasné případy diskriminace. Problematický ovšem zůstal případ Syřanů, jimž byl stále uprchlický

⁷⁴ Ibid s.6-7

⁷⁵ ibid s.8

⁷⁶ Editors of Maroc.ma. Maroc. Ma. News. UNO Applauds Moroccan Rights Council's Interest for Foreigner's Rights

status odmítán. Nejpravděpodobnějším vysvětlením je zahraniční politika, stavějící se v syrské občanské válce na stranu protirežimních sil, a úzké vztahy se státy Zálivu. Přístup policie a bezpečnostních složek se také po oznámení nové politiky mírně změnil. Přestaly probíhat deportace na alžírskou hranici, jež si vysloužily největší kritiku.⁷⁷

První regularizační kampaň

Mnohem viditelnější reformou bylo zahájení regularizační kampaně, kladoucí si za cíl legalizování pobytu co největšího počtu migrantů v zemi. Kampaň se rozběhla nedlouho po oznámení, 2. ledna 2014 a trvala až do 31. prosince téhož roku. Oficiální podmínky pro udělení povolení k pobytu byly poměrně omezující, povolení bylo udělováno:

- a) cizincům, kteří jsou min. 2 roky v manželství v marockým občanem
- b) cizincům, kteří jsou min. 4 roky manželství s legálně sídlícím cizincem
- c) dětem cizinců v situaci předchozích dvou kategorií
- d) cizincům, legálně zaměstnaným min. 2 roky
- e) cizincům žijícím v zemi min. 5 let
- f) cizincům s vážným onemocněním, pobývajícím v zemi min. 1 rok⁷⁸

Pro spoustu z nelegálních migrantů bylo papírově nemožné na tyto podmínky dosáhnout, zejména z důvodu obtížnosti dokázání výše uvedených skutečností za pomoci legálních dokumentů. Tím si zákon vlastně protirečil, jelikož k jejich získání byl většinou potřeba legální pobyt. Nicméně obavy z nízkého počtu schválených žádostí a neúčinnosti kampaně se nenaplnily. Regularizace probíhala ve velkém měřítku, centrálně řízena a za pomoci nevládních organizací, které velkou měrou poskytly žadatelům právní poradenství a koordinaci. Cíl, stanovený ve vládním oběžníku byl regularizovat co největší počet migrantů. Instrukce přicházející z ministerstva vnitra, pod které celá záležitost spadala, slovy členů komisí „naléhaly na cizinecké kanceláře, aby byly „flexibilní“ a „efektivní“ v posuzování případů (...)“⁷⁹ což způsobilo, že „v nepřítomnosti přesných instrukcí nebo nového oběžníku, stanovujícího méně přísná kritéria, byli činitelé vyzváni k tomu, aby co nejlépe použili svůj manévrovací prostor k dosažení větší pružnosti...“⁸⁰ V praxi si proto komise počínaly velmi

⁷⁷ HUMAN RIGHTS WATCH. *Abused and Expelled: Ill-Treatment of Sub-Saharan African Migrants in Morocco*

⁷⁸ DLA Piper. *Admission and Stay Based on Human Rights and Humanitarian Grounds: A Mapping of National Practices*, s. 14

⁷⁹ BENJELLOUN, Sara. *Morocco's new migration policy: between geostrategic interests and incomplete implementation (Accepted Manuscript version)*, s. 20

⁸⁰ Ibid s. 20

liberálně a akceptovaly širokou škálu dokumentů a důkazů pro pobyt v zemi, jako např. konzulární dokumenty místo pasů, čestná prohlášení či dokonce staré platební účty. Stejně tak komise údajně přivíraly oči při poněkud podezřelých dokumentech. V případě negativně vyřízených žádostí, zde ještě existovala možnost odvolání se, což posuzovala centrální komise. Ta doporučila hromadně udělit povolení k pobytu všem ženám, dětem a všem, kteří získali certifikát základního vzdělání, čímž se nakonec procento kladně vyřízených žádostí vyhouplo na 92 %.

Celkový počet žádostí byl 27 332, z čehož bylo nejprve kladně vyřízeno 17 916⁸¹, ale po odvolacím procesu se číslo vyšplhalo až na 25 000⁸². Celkový počet nelegálních migrantů, odhadovaných pro regularizaci marockým ministerstvem vnitra byl 40 000 osob, čímž kampaň ve výsledku zasáhla pouze něco přes polovinu předpokládaných osob. Zajímavým způsobem se regularizace vypořádala s problémem syrských uprchlíků. Jak již bylo řečeno, udělení uprchlického statusu jim bylo státem upíráno, nicméně během kampaně bylo i jim uděleno povolení k pobytu. Oficiálně tak stále nebyli uprchlíky, čemuž se stát vehementně bránil, nicméně částečně to vyřešilo jejich neutěšené vyhlídky na normální pobyt v zemi.

Druhá regularizační kampaň

Přes vysoké procento uznaných žádostí, neměla první vlna regularizace efekt, jež marocká vláda předpokládala. Ambiciózní cíl, legalizovat pobyt téměř všech nelegálních migrantů nebyl naplněn. Proto poměrně brzo proběhla druhá kampaň mezi 15. prosincem 2016 a 31. prosincem 2017. Podmínky byly v tomto případě již od začátku mnohem příznivější:⁸³

- a) Ženy, jejich děti a děti bez doprovodu
- b) zákonní partneři marockých občanů a cizinců s pobytem, bez podmínky min. doby trvání
- c) cizinci schopni dokázat zaměstnání v zemi, bez potřeby pracovní smlouvy
- d) cizinci bez možnosti dokázat 5 let pobytu v zemi, disponující ale vysokoškolským vzděláním⁸⁴

⁸¹ DANYŠ, Otmar. *Maroko a migrační krize* s. 36

⁸² MBAREK, Naama. *Subsaharan Irregular Migrants in Morocco and the Exceptional Regularisation Programme in 2014*, s.30

⁸³ BENJELLOUN, Sara. *Morocco's new migration policy: between geostrategic interests and incomplete implementation (Accepted Manuscript version)*, s. 13

⁸⁴ DLA Piper. *Admission and Stay Based on Human Rights and Humanitarian Grounds: A Mapping of National Practices*, s. 14.

Podmínkám a liberálnímu přístupu odpovídaly i výsledky. Z 28 400 podaných žádostí, bylo kladně vyřízeno 24 000.

Druhou vlnu můžeme považovat za přirozené pokračování vlny první, nicméně i v tomto případě se vyskytují pochyby o dlouhodobé promyšlenosti celé akce, která byla stejně nečekaná, jako celá nová migrační politika. Přestože se nová kampaň očekávala, její oznámení přišlo pouhé 3 dny před jejím zahájením 12. prosince. Načasování, zdá se, souviselo s vývojem v sousedním Alžírsku, které v té době nelegálně deportovalo subsaharské migranty do Nigeru. Marocká akce tak přišla jako okamžitá odpověď a kontrastující příklad pozitivního přístupu k migraci. Vzhledem k historicky napjatým vztahům mezi oběma zeměmi a tradičním mediálním přestřelkám mezi nimi, není překvapivé, že si Maroko nemohlo nechat ujít příležitost trefit se do svého souseda. To vše bylo ještě podpořeno rychlým oznámením a posláním humanitární pomoci Nigeru.⁸⁵

Zahraničněpolitické motivace

Příklad obou regularizačních kampaní názorně ukázal, jakým způsobem hraje ve formování přístupu k migraci zahraniční politika. Novou migrační politiku Maroka je proto potřeba interpretovat v kontextu jeho měnících zahraničněpolitických zájmů. Ty se začaly v druhém desetiletí 21. st. více diferenciovat. Soustředění se na vztahy s EU stále zůstává hlavním aspektem, Maroko se ovšem vydalo cestou prohlubování vztahu s dalšími zeměmi, jako je Rusko, Čína nebo Brazílie. V kontextu této práce je ale podstatné zdůraznit zejména Afriku.

Podstatou nových vztahů s ostatními africkými státy se stala především ekonomická diplomacie. To umožnilo oprostít se od historických neshod, zejména otázky Západní Sahary, jež je sice stále problematickým bodem, ale snaha tento problém reálně řešit postupem let mizí a upadá v zapomnění. Maroko, vědomo si že čas hraje v jeho prospěch, tak už nespatřuje ve zdůrazňování vlastní územní integrity nezbytný bod pro vyjednávání, spíše to má pozitivní vliv v ještě větším upozadění celé záležitosti. Díky relativnímu ekonomickému rozvoji, je Maroko schopno investovat v méně rozvinutých státech subsaharské Afriky a nacházet zde odbytiště pro vlastní produkty. Přestože nemůže konkurovat hlavním hybatelům na africkém kontinentě jako jsou západní státy a vzrůstajícímu vlivu Číny, na regionální úrovni může získat silnou pozici. Ekonomické zájmy, prezentované především samotným králem a jemu blízkými finančníky, se projevují pronikáním takových velkých společností jako Maroc Telecom nebo

⁸⁵BENJELLOUN, Sara. *Morocco's new migration policy: between geostrategic interests and incomplete implementation (Accepted Manuscript version)*, s.13

banka BMCE na africké trhy. Osobní zájem na vztazích a jejich důležitost je králem zdůrazněna během jeho stále častějších zahraničních návštěv na kontinentě. Vztahy se také nesoustředí pouze na tradičnější oblast zájmů v západní Africe, ale i mimo, do zemí jako Keňa nebo Etiopie. Ekonomická diplomacie a také humanitární pomoc jsou pro Maroko cestou, jak posílit svoje regionální mocenské postavení a získat podporu pro zahraniční politiku v jiných oblastech. Integrace do africké ekonomiky umožňuje získat větší nezávislost na EU, což se zemi zaručuje silnější pozici v případném vyjednávání a větší prostor pro manévrování.⁸⁶

V rámci dobrých vztahů, bylo ovšem potřeba překonat nejen historické rozepře, ale i aktuální problémy. Negativní přístup k občanům subsaharským států, jejich diskriminace a jejich prezentování jako hrozby pro vlastní obyvatele mohlo snad být zprvu přehlíženo, s postupující mediální pozorností takovým případům nebylo možné jej dlouhodobě ignorovat. Mediální obraz Maroka jako „evropského četníka“, bránícího občanům svých afrických partnerů v cestě do Evropy nešel dohromady s nově propagovanou africkou identitou, deklarovanou již ústavou z roku 2011. Je proto pochopitelné, že v tomto kontextu muselo dojít k alespoň kosmetickým změnám v migrační politice, jež by podpořily obraz země, jako skutečně otevřené Africe a omezily pole pro budoucí kritiku. Velký úspěch zahraniční politiky, jimž byl opětovný vstup Maroka do Organizace africké jednoty v roce 2017 následoval nedlouho po druhé vlně regularizace.

Negativní publicita, kterou si Maroko svou migrační politikou vypěstovalo, nebyla překážkou pouze ve vztahu k Africe, ale i EU a mezinárodní komunitě. Od doby zdůrazňování ochrany hranic a izolování problému v zemích tranzitu počátkem tisíciletí, se diskuze ohledně nelegální migrace posunula, a čistě restriktivní opatření přestala být považována za dostačující. Bylo zjevné, že mnohem komplexnější a humánnější přístup je cestou k budoucnosti. Pomocí něj, se Maroko navenek prezentovalo dvěma způsoby. Zaprvé, v kontrastu s minulostí, mohlo prezentovat nový důraz na dodržování práva, mezinárodních dohod a integraci cizinců, což bylo jeho mediálnímu obrazu rozhodně k prospěchu. Zadruhé mohlo kombinací nového přístupu a poukazu na efektivnost předchozí politiky v zadržování migrantů vytvořit obraz úspěšného státu, který je schopen nelegální migraci efektivně kontrolovat a zároveň má vyvážený přístup, odpovídající mezinárodním standardům. Namísto dosavadních narativů „oběti migrační vlny“ a „evropského četníka“ dnes může Maroko prezentovat svoje dlouhodobé zkušenosti, ochotu ke spolupráci, která sahá od EU jako destinace, po subsaharské státy jako země původu

⁸⁶ Messari, Nesar. Morocco's African Foreign Policy, str. 3

migrantů. Země se tak již nepovažuje pouze za pasivního aktéra, ale snaží se použít tento kredit k prosazení větší autority a vedoucí úlohy v řešení nelegální migrace.

Závěr

Během posledních 30 let, kdy se Maroko potýká s otázkou nelegální migrace ze subsaharské Afriky, můžeme sledovat kontinuální vývoj jeho migrační politiky. Pokud bychom chtěli tento vývoj rozdělit do fází, můžeme jej lehce uměle a zjednodušeně rozfázovat do třech období, hrubě odpovídajícím desetiletím. 90. léta byla dobou, kdy začal být problém nelegální migrace v západním Středomoří poprvé výrazněji zmiňován, a to spíše v mezinárodním prostoru než v domácím prostředí v Maroku. Iniciativa přicházela z evropské strany, nejprve na úrovni jednotlivých států jako Španělsko nebo Francie, později na úrovni EU. Hlavním důvodem této aktivity byl vznik schengenského prostoru a s ním související nutná ochrana vnějších hranic, měly-li ty vnitřní brzy zmizet. Prostor Gibraltarské úžiny je v tomto geograficky velmi důležitý, jelikož zde Evropu a Afriku odděluje pouze cca 14 km moře a díky španělským enklávám Ceuta a Melilla má EU své hranice i na africké pevnině. Kromě vytvoření efektivního systému ochrany hranic na straně Španělska byla snaha zapojit do spolupráce i Maroko. To, od 80. let usilující vstoupit do struktur pozdější EU, vycítilo příležitost využít migraci na diplomatickém poli. Maroko bylo ochotné ke spolupráci a větší kontrole hranic, jinak ovšem značně rezistentní vůči požadavkům na readmisní dohody (přestože byly na státní úrovni uzavřeny, jejich aplikace byla často obstruována) a vnitřní reformy. Marocká migrační politika narážela na nedostatečnou legislativu a obecně absenci společenské potřeby migraci omezit. Migrace naopak pro Maroko byla a stále je společensky akceptovanou záležitostí, jež příliš nerozlišuje mezi legalitou a ilegalitou.

Tato situace panovala v době, kdy Maroko vstupovalo do nového tisíciletí a na trůn nastupoval nový panovník Muhammad VI. V obecném klimatu nadějí a reform se mezi nově předkládanou legislativou v roce 2003 objevil zákon označený číslem 02-03, jinak znám jako Zákon o vstupu a pobytu cizinců v království Maroko, k emigraci a nelegálnímu přistěhovalectví. Jednalo se o první zákon, který širokou otázku migrace sjednotil a definoval nelegální migraci. Charakteristikou tohoto zákona jsou přísné postihy za činy související s nelegální migrací, jako je převaděčství nebo imigrace i emigrace bez dokumentů. Zákon tak významně postihoval jak cizince, tak i domácí obyvatelstvo a jeho předložení se stalo terčem kritiky na půdě parlamentu. K jeho obhajobě a prezentaci jako reformního prvku napomohly zaprvé teroristické útoky v Casablance, po kterých otázka bezpečnosti přehlušila ostatní argumenty. Zadruhé Maroko provedlo významnou změnu oficiálně podávaném narativu nelegální migrace. Jejimi hlavními reprezentanty se stali migranti ze subsaharské Afriky,

přestože jejich počet byl stále zastíněn počtem migrantů marockých. Maroko se začalo prezentovat jako tranzitní země a oběť své geografické polohy. Zveličilo tím dojem z migrační hrozby, což zemi umožnilo lépe argumentovat ve prospěch přísnějšího postupu vůči nelegální migraci a získat větší podporu ze strany EU. Zároveň tím efektivně odvedlo pozornost od vlastních emigrantů mířících do Evropy.

Prezentace hrozby subsaharské migrace nesměřovala pouze na mezinárodní scénu, ale také na domácí. To je spojeno se začátkem negativní publicity, které se subsaharským migrantům v zemi začalo dostávat. Jejich přítomnost se stále častěji spojovala s kriminalitou, přenášením nakažlivých nemocí a dalšími tradičními stereotypy. Projevilo se, že předsudky části marocké společnosti vůči subsaharským Afričanům jsou často hluboce zakořeněné, vycházející z charakteru historických kontaktů a absence hlubších nových kontaktů mezi oběma komunitami. Spojení pojmu nelegální migrant se subsaharskou identitou je v Maroku poměrně běžné a stigmatizuje celou subsaharskou komunitu. Ta je častým tečem profilování na základě rasy ze strany policie, jež často nebere ohledy na právně předepsaný postup. K diskriminaci dochází jak ze strany státu, tak ze strany společnosti.

Pokusy o překročení hranice v Ceutě a Mellile roku 2005, během nichž zemřelo 11 migrantů, byla první mediálně významnou událostí, díky které se otázka nelegální migrace v oblasti dostala do širšího povědomí. Maroko tím sice získalo argument pro svoji novou migrační politiku, ale lidské oběti přirozeně vrhly negativní světlo na praktiky pohraniční stráže. Aktivizace lidskoprávních organizací v Maroku přispěla k tomu, že byly zaznamenány další případy bezpráví a diskriminace. Obavy z porušování práv subsaharských migrantů začaly postupně zmiňovat i mezinárodní organizace jako např. HRW. Během následujících let se kritika stupňovala ale Maroko svou politiku a poměrně drsný přístup nechtělo změnit. Teprve roku 2013, kdy už se kritika dostala na půdu OSN a Maroko se k ní muselo vyjádřit, bylo popohnáno k výrazné kosmetické změně ve formě regularizační kampaně.

Nová migrační politika reprezentuje o něco humánnější přístup, jež se ale omezil na mediálně dobře prezentované regularizační kampaně a zastavení kontroverzních deportací na alžírskou hranici. Okolnosti vzniku a průběhu obou kampaní naznačují, že se nejednalo o novou politiku v principech, jež by měla za cíl skutečně subsaharskou komunitu integrovat. Na zahraniční vztahy s Afrikou to mělo jednoznačně pozitivní vliv, přesto však Maroko stále preferuje restriktivní přístup. Migranti ze subsaharských stále čelí diskriminaci ze strany marocké společnosti. Je vhodnější tuto politiku brát jako pokus o napravení vlastní reputace, jež ale má dlouhodobý cíl posunout Maroko z pozice pasivního aktéra. Nelichotivý obraz „evropského

četníka“, jež bývá stále Maroku připisován, snižuje pozici země ve vztazích s okolními africkými státy a je zdrojem nepopularity vlády v očích vlastních občanů. Ti jsou často hákliví na dojmy z nekolonialismu a politické závislosti na EU. Oproti původnímu zdůrazňování role země jako oběti migrační vlny, začalo Maroko více prezentovat svoje zkušenosti s kontrolou hranic a efektivního zvládnání migračních toků. Snaží se tak stát autoritou v mezinárodní diskuzi o migraci. Konání mezinárodní konference a přijetí tzv. Marrákešského paktu o migraci v roce 2018 můžeme vnímat jako potvrzení o rostoucím vlivu a důležitosti Maroka na tomto poli. Podobně jako marocká migrační politika, je ale i tento pakt především mediální záležitostí. I přes své ambiciózní cíle, není Marrákešský pakt závazný a nestanovuje žádné sankce v případě neplnění.

Závěrem této práce je marocká migrační politika je skutečně do velké míry produktem a nástrojem zahraniční politiky státu. Kolísá spolu s tím, jakým směrem se Maroko na poli diplomacie vydává a jak se snaží ve světě reprezentovat. Vzhledem k stěžejní roli krále Muhammada VI. v zahraniční politice a faktické centralizaci moci do jeho rukou, se můžou obě politiky efektivně doplňovat a pružně reagovat jedna na druhou. Rychlý sled událostí, jak se stalo během souhry deportací subsaharských migrantů v Alžírsku a oznámení druhé vlny regularizace, pomohl Maroku získat diplomatické body. Zůstává proto ale otázkou, nakolik migrační politika skutečně odpovídá vnitřním potřebám země. Zdali nebude potřeba jednoho dne skutečně přistoupit reálně integraci subsaharských migrantů a nakolik je marocká společnost schopna přijmout roli destinace. Zvláště případě, kdy ekonomické a životní podmínky stále nutí velký počet Maročanů absolvovat riskantní nelegální cestu do Evropy.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ A LITERATURY

ABDERRAHIM, Tasnim. *A Tale of Two Agreements: EU Migration Cooperation with Morocco and Tunisia* [online]. European Institute of the Mediterranean, 2019 [cit. 2021-04-03]. Dostupné z: https://www.euromesco.net/wp-content/uploads/2019/04/EuroMeSCo-Paper_A-tale-of-two-agreements.pdf

BENJELLOUN, Sara. *Morocco's new migration policy: between geostrategic interests and incomplete implementation (Accepted Manuscript version)* [online]. The Journal of North African Studies, 2020 [cit. 2021-04-03]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/343201931_Morocco's_new_migration_policy_between_geostrategic_interests_and_incomplete_implementation_Accepted_Manuscript_version

BIGO, Didier. Immigration Controls and free movement in Europe. *International Review of the Red Cross*. September, 2009 [8-8-2021]. Dostupné z: <https://www.corteidh.or.cr/tablas/r23987.pdf?fbclid=IwAR3RgzcjymOh2SvT9aBvqatCzYyK-f9Sdgn3Ar97zKMADgdXg4CaAGAHrII>

CARRERA, Sergio; CASSARINO, Jean-Pierre; EL QADIM, Nora; LAHLOU, Mehdi; DEN HERTOOG, Leonhard. *EU-Morocco Cooperation on Readmission, Borders and Protection: A model to follow?* [online]. CEPS, 2016 [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <https://www.ceps.eu/system/files/EU-Morocco%20Cooperation%20Liberty%20and%20Security%20in%20Europe.pdf>

CASSARINO, Jean-Pierre. An Overview of North African Countries' Bilateral Cooperation on the Removal of Unauthorized Migrants: Drivers and Implications. *Middle East Institute* [online]. Maz 4 2012 [cit. 2021-04-06]. Dostupné z: <https://www.mei.edu/publications/overview-north-african-countries-bilateral-cooperation-removal-unauthorized-migrants>

CASSARINO, Jean-Pierre. *Informalising Readmission Agreements in the EU Neighbourhood* [online]. The International Spectator, 2007 [cit. 2021-04-04]. Dostupné z: <http://www.jeanpierrecassarino.com/publications/chapters-and-journal-articles/>

CASTAN-PINOS, Jaume. *Building Fortress Europe? Schengen and the Cases of Ceuta and Melilla* [online]. Centre for International Border Research, 2009 [cit. 2018-

03-18]. Dostupné z: <https://www.qub.ac.uk/research-centres/CentreforInternationalBordersResearch/Publications/WorkingPapers/CIBRWorkingPapers/Fileupload,174398,en.pdf>

CNDH. *Thematic report on situation of migrants and refugees in Morocco*. CNDH, 2013

COHEN, Shana. Migration and Social Development in Morocco. In *Migration and the Maghreb* [online]. The Middle East Institute, 2010 [cit. 2018-04-13]. Dostupné z: <https://www.mei.edu/sites/default/files/publications/Migration%20Maghreb.pdf>

DANYŠ, Otmar. *Maroko a migrační krize*. Plzeň, 2018. Bakalářská práce. ZČU, FF

DE HAAS, Hein. *Moroccan migration trends and development potentials* [online]. Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, 2016 [cit. 2018-04-13]. Dostupné z: <https://www.giz.de/fachexpertise/downloads/giz2016-en-moroccan-migration-trends.pdf>

DLA Piper. *Admission and Stay Based on Human Rights and Humanitarian Grounds: A Mapping of National Practise*. December 2018 [8-8-2021]. Dostupné z:

https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Migration/OHCHR_DLA_Piper_Study.pdf

Dostupné z:

<https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=24044>

Editors of Maroc.ma. Maroc. Ma. News. UNO Applauds Moroccan Rights Council's Interest for Foreigner's Rights [online]. September 2013 [8-9-2021]. Dostupné z:

<https://maroc.ma/en/news/uno-applauds-moroccan-rights-councils-interest-foreigners-rights>

Editors of Maroc.ma. Maroc.ma. News. Migration: Royal Instructions Bring a New Vision for a National and Humanist Migration Policy (Release) [online]. September 2013 [8-8-2021]. Dostupné z: <https://maroc.ma/en/news/migration-royal-instructions-bring-new-vision-national-and-humanist-migration-policy-release>

Editors of Maroc.ma. *Maroc.ma*. News. Migration: Royal Instructions Bring a New Vision for a National and Humanist Migration Policy (Release) [online]. September 2013 [8-8-2021]. Dostupné z: <https://maroc.ma/en/news/migration-royal-instructions-bring-new-vision-national-and-humanist-migration-policy-release>

Enforcement of immigration legislation statistics. *Eurostat Statistics Explained* [online]. 25 Feb 2021 [cit. 2021-04-05]. Dostupné z:

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Enforcement_of_immigration_legislation_statistics

EU migration policy. *European Council – Council of the European Union* [online]. Jan 6 2021 [cit. 2021-04-03]. Dostupné z:

<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/migratory-pressures/>

FLAHAUX, Marie-Laurence a DE HAAS, Hein. *African migration: trends, patterns, drivers* [online]. *Comparative Migration Studies*, 2016 [cit. 2018-03-07]. Dostupné z: <https://comparativemigrationstudies.springeropen.com/articles/10.1186/s40878-015-0015-6>

Foreigner residence. Qatar Embassy in Rabat-kingdom of Morocco. [online]. January, 2003 [cit. 2021-04-03]. Dostupné z: <https://rabat.embassy.qa/en>

FRAGUES, Philippe. *Four Decades of Cross-Mediterranean Undocumented Migration to Europe* [online]. IOM, 2017 [cit. 2018-03-06]. Dostupné z:

<https://publications.iom.int/books/four-decades-cross-mediterranean-undocumented-migration-europe-review-evidence>

HAMOOD, Sara. *African Transit Migration Through Libya To Europe: The Human Cost* [online]. American University of Cairo, 2006 [cit. 2021-03-03]. Dostupné z:

<https://www.migreurop.org/IMG/pdf/hamood-libya.pdf>

HUMAN RIGHTS WATCH. *Abused and Expelled: Ill-Treatment of Sub-Saharan African Migrants in Morocco* [online]. Human Rights Watch, 2014 [cit. 2021-04-24]. Dostupné z:

https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/morocco0214_ForUpload.pdf

Immediate action in domestic inequality . [online]. January, 2003 [cit. 2021-04-03].

IOM. *Glossary on Migration* [online]. IOM, 2019 [cit. 2021-03-06]. Dostupné z:

<https://www.iom.int/glossary-migration-2019>

IOM. *Readmission* [online]. IOM, 2017 [cit. 2021-04-03]. Dostupné z:

https://www.iom.int/sites/default/files/our_work/ODG/GCM/IOM-Thematic-Paper-Readmission.pdf

Key Migration Terms. *IOM* [online]. [cit. 2018-04-12]. Dostupné z:

<https://www.iom.int/key-migration-terms>

LEVINSON, Amanda. Why Countries Continue to Consider Regularization.

Migration Policy Institute [online]. Sep 1 2005 [cit. 2021-07-20]. Dostupné z:

<https://www.migrationpolicy.org/article/why-countries-continue-consider-regularization>

MBAREK, Naama. *Subsaharan Irregular Migrants in Morocco and the Exceptional Regularisation Programme in 2014*. Spring 2017 [8-8-2021]. Dostupné z:

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/125569/Naama_Mbarek_Helsinki.pdf

Migrant returns and readmission to third countries probed by EU Auditors. *Relief Web* [online]. EU, 28 Jul 2020 [cit. 2021-04-03]. Dostupné z:

<https://reliefweb.int/report/world/migrant-returns-and-readmission-third-countries-probed-eu-auditors>

Migrants refugees. *Morocco* [online]. January, 2003 [cit. 2021-04-03]. Dostupné z:

<https://migrants-refugees.va/country-profile/morocco/>

NATTER, Katharina. *Fifty years of Maghreb emigration: How states shaped Algerian, Moroccan and Tunisian emigration* [online]. International Migration Institute, University of Oxford, 2014 [cit. 2018-03-06]. Dostupné z:

<https://www.imi.ox.ac.uk/publications/wp-95-14>

NATTER, Katharina. *The Formation of Morocco's Policy Towards Irregular Migration (2000–2007): Political Rationale and Policy Processes* [online]. IOM, 2013 [cit. 2021-03-03]. Dostupné z:

https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/imig.12114?saml_referrer

PICUM. *Why “Undocumented” or “Irregular”?* [online]. PICUM, 2017 [cit. 2021-03-06]. Dostupné z:

https://picum.org/Documents/WordsMatter/Words_Matter_Terminology_FINAL_March2017.pdf

Return and readmission. *European Commission* [online]. [cit. 2021-04-03]. Dostupné z:

https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/irregular-migration-return-policy/return-readmission_en

RODENHÄUSER, Tilman. The principle of non-refoulement in the migration context: 5 key points. In: Reliefweb [online]. Mar 30 2018 [cit. 2021-03-29]. Dostupné z: <https://reliefweb.int/report/world/principle-non-refoulement-migration-context-5-key-points>

RODRÍGUEZ, Luis. The Coloniality of Migration and the “Refugee Crisis”: On the Asylum-Migration Nexus, the Transatlantic White European Settler Colonialism-Migration and Racial Capitalism. *Refuge* [online]. September 2007 [cit. 2021-04-03]. Dostupné z: http://www.mcrg.ac.in/RLS_Migration/Reading_List/Module_C/24.Rodriguez,%20EG,The%20Coloniality%20of%20Migration.pdf

SCRICCIOLO, Luigino. Spain and Portugal on the Treshold of the EEC. *Lo Spettatore Internazionale*. 7-15- 2008 [8-8-2021]. Dostupné z: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03932727708459091?journalCode=rspe19&fbclid=IwAR1APxJOwR_Hf6nXjzFN6l7oh0IW4y6XY2PKmc23sHBzy7PWjvd20-YNnNo&

The 1992 Spain – Morocco readmission agreement * in English and Spanish. In: *The Right Angle* [online]. Dec 19 2013 [cit. 2018-04-11]. Dostupné z: <https://therightsangle.wordpress.com/2013/12/19/the-1992-spanish-morocco-readmission-agreement-in-english/>

Úmluva o právním postavení uprchlíků [online]. OSN, 1951 [cit. 2021-03-29]. Dostupné z: <https://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/uprchlici.pdf>

ABSTRACT

This thesis deals with a topic of Morocco and sub-Saharan migrants within its territory. It tries to describe and explain relationship between Moroccan society, state and sub-Saharan migrants, changes to the relationship since the appearance of the problem in 1990s, changes to the state policies towards the legal and illegal migrants. It also deals to briefly portray the difficulties which Morocco faces in collaboration with other states, mainly EU, in their policy to curb illegal migration heading to Europe, pressure of EU to protect the border and signing of readmission and cooperation agreement between Morocco and EU states.

